

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2011

Veronika Kotlanová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Veronika Kotlanová

**Koncepty teorie secese a jejich aplikace na
nezávislost jihoafrických bantustanů a
konžské Katangy**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Veronika Kotlanová**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Riegl Ph.D.**

Oponent práce: **PhDr. Michael Romancov Ph.D.**

Rok obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

KOTLANOVÁ, Veronika. *Koncepty teorie secese a jejich aplikace na případ nezávislosti jihoafrických bantustanů a konžské Katangy*. Praha, 2011. 66 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Riegl.

Anotace

Tématem bakalářské práce *Koncepty teorie secese a jejich aplikace na případ nezávislosti jihoafrických bantustanů a konžské Katangy* jsou nejdůležitější teoretické koncepty secese.

V úvodu první části představuje pojmy úzce související s problematikou secese např. stát a jeho pojetí v politických vědách či problematiku vzniku nových státních jednotek v systému mezinárodního práva. Na toto plynně navazuje hlavním předmětem této práce, tj. představením a porovnáním rozdílných teorií secese. Důraz je především kladen na diskuzi probíhající mezi dvěma dominantními školami – Primary Right a Remedial Only Right teoriemi. Pro klasifikaci teorií secese jsou nosná díla Allena Buchanana. V závěru této části práce jsou zařazena tři moderní pojetí teorie secese z důvodu odpovídajícího zachycení myšlenkového vývoje této problematiky.

Druhá část práce je složena ze dvou případových studií, a to konkrétněji secese Katangy od nově nezávislého Konga v roce 1960 a procesu postupného zisku nezávislosti jihoafrických bantustanů. Cílem této části není pouze podrobnější studium v praxi proběhnuvších pokusů o secesi, ale také jejich zhodnocení z hlediska teorií studovaných v první části.

Abstract

The topics of the thesis, “Concepts of Theories of Secession and Their Application on the Case of Independence of South African Homelands and Congolese Katanga”, are the most important theoretical concepts of secession.

The beginning of the first part deals with issues closely related to the secession, e.g. the state and its definitions in the field of political science or constitution of new political units in the system of international law. The main part is focused on the discussion between two dominant schools – Primary Right and Remedial Right theories. This paper primarily proceeds from the classification of the theories of secession by Allen Buchanan. To fully picture the intellectual development of thinking about secession, this paper also includes three modern approaches to the topic.

The second part consists of two case studies, more specifically “Katanga’s Secession from Newly Independent Congo in 1960” and “The Independence of South African Homelands”. The aim of this section is to study the process of secession, but also to evaluate them through the perspective of different theories of secession as they were presented in the first part.

Klíčová slova

Secese, stát, Primary Right teorie, Remedial Right Only teorie Katanga, jihoafrické bantustany.

Keywords

Secession, state, Primary Right theory, Remedial Right Only theory, Katanga, South African’s homelands.

Rozsah práce: 103 811 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 22. Července 2011

Veronika Kotlanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Martinu Rieglovi Ph.D. za ochotu a pomoc při jejím psaní.

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií**

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

TÉMA:

**Koncepty teorie secese a jejich aplikace na
případ nezávislosti jihoafrických bantustanů
a konžské Katangy**

Autor: **Veronika Kotlanová**
Obor a ročník: **Politologie a mezinárodní vztahy, 2. ročník bc. studia**
Akademický rok: **2009/2010**
Navrhnutý konzultant: **Mgr. Martin Riegl**

Datum odevzdání bakalářské práce : **květen 2011**

Souhlasím s vedením bakalářské práce:

Vymezení tématu

Ačkoliv se od roku 1914 počet států více než ztrojnásobil i na počátku 21. století zůstává koncept státu jako homogenní jednotky, kde se stát a národ shodují, zcela ojedinělým jevem. Ani „wilsonovské“ 20. století, kdy se právo národa na sebeurčení stalo všeobecně akceptovanou ideou, nedokázalo uspokojit potřebu některých skupin na vlastní politickou autonomii, případně na dostatečný podíl na redistribuci mocenských, politických a ekonomických prostředků. Stále přetrvávající separatistické tendence, v téměř všech částech světa, začaly poměrně záhy reflektovat i odborníci z oblasti sociálních věd. Od druhé světové války se však zaměřovali především na studium jednotlivých, přesně určených případů secesionistických hnutí. Až nestabilita Sovětského svazu a následný rozpad celého bývalého Východního bloku stály na počátku formování komplexních teorií secese. Problematika nedostatečné saturace základních potřeb jednotlivých skupin uvnitř státních jednotek, vedoucí až ke vzniku tzv. secesionistických hnutí, usilujících o vytvoření zcela nového a na stávajícím systému autonomního státního celku, se poprvé v historii stala předmětem odborných diskuzí. Rozdílně pojaté koncepty teorie secese, které budou hlavním tématem mé bakalářské práce, se snaží o celistvé uchopení problematiky secesionistických tendencí, jejich popis i normativní zhodnocení.

Přestože fenomén secesionistických hnutí vznikl dávno před příchodem nacionalismu, je jejich výzkum úzce vázán právě na emancipující se skupiny, nejčastěji etnického charakteru. Problém loajality jednotlivých etnických, politických i sociálně definovaných jednotek k státnímu aparátu je nejviditelnější v oblasti dnešní subsaharské Afriky. Velmocemi načrtnuté hranice - ve většině případů akceptované mezinárodním společenstvím, i v postkoloniálním, nezávislém vývoji afrických států - neodpovídají teritoriálnímu rozložení jednotlivých etnických skupin. Reakcí na tento fakt je nejen snaha státního aparátu prostřednictvím dominantní kultury homogenizovat společenské struktury, ale i sílící secesionistické tendence některých státotvorných skupin. Z tohoto důvodu bych svou práci ráda doplnila o dva specifické případy secese na tomto kontinentu, tj. secesi konžské Katangy a centrálně nařízenou nezávislost jihoafrických bantustanů. Tyto dva příklady nebyly vybrány náhodně. Katanga je zcela typickým příkladem afrických secesionistických hnutí, ve kterých se antipatie separatistických,

etnicky definovaných, skupin vůči centrální vládě kloubí se zcela konkrétními požadavky vyspělého regionu na spravedlivější redistribuci ekonomických zdrojů. Oproti tomu projekt jihoafrických bantustanů byl zcela ojedinělým fenoménem v dějinách vzniků nezávislých států. Jihoafrickou vládou zřízené čtyři, do značné míry autonomní, státní jednotky byly sice projevem etnocentrismu, ale v tomto případě se jednalo o iniciativu dominantních vládnoucích elit z řad bělošského obyvatelstva. Bantustany byly produktem legislativně ukotvené, na rasové segregaci postavené, státní ideologii, pro kterou se vžilo označení apartheid. V bantustanech koncentrované skupiny obyvatel tedy nebyly prvotními hybateli vzniku vlastních státních jednotek, ale spíše oběťmi systémem produkovaných změn, vedoucích k jejich samostatnosti. Oba výše uvedené příklady samy o sobě poskytují zajímavý pohled na rozdílné secesionistické tendence v postkoloniální subsaharské Africe. Prostřednictvím jejich zařazení a následné komparace bych svou práci ráda obohatila o reálnou rovinu výzkumu separatistických tendencí a ověřila si výstupy jednotlivých pojetí secese v kontextu vzniku těchto specifických státních jednotek zřízených pouze na základě unilaterálního rozhodnutí.

Cíle a metodologie práce

Hlavním cílem mé práce bude na základě celé řady odborných publikací detailně zmapovat vědecký diskurz na téma problematiky secese, podrobněji postihnout společné body i názorové střety jednotlivých přístupů k secesi a následně je komparovat. Základním tématem všech pojetí secese je definice rozsahu práv jednotlivých státních skupin na sebeidentifikace a úlohy jednotlivých aktérů v tomto procesu. Z tohoto důvodu se v úvodu své práce nemohu vyhnout popisu vývoje uchopení státu a problematice artikulace práv národů. Dále bych se ráda věnovala ideovým konfliktům mezi jednotlivými teoretiky secese např. mezi zástupci tzv. „Just cause theories“ a „Choice Theories“ nebo zastánci konzervativnějšího pojetí secese jako např. A. Buchanan a jejich libertariánskými oponenty. Jedna ze stěžejních kapitol mé bakalářské práce se bude věnovat debatě v rámci tzv. liberálního pojetí teorie secese, která proběhla mezi H. Beranem a A. Birchem. První část mé práce bude mít spíše normativní charakter, jelikož se bude snažit popsat vznik a vývoj teorie secese, jakožto autonomní částí politického myšlení, a akcentovat debatu, která v rámci ní probíhá. Cílem

podrobného studia teoretických konceptů bude jejich následné zařazení do celospolečenských debat, jejich aplikace na studované případy Katangy a jihoafrických bantustanů a následné zodpovězení níže uvedených výzkumných otázek spíše všeobecného charakteru.

Druhá část mé práce bude zaměřena na studium dvou uskutečněných případů secese, tj. konžské Katangy a jihoafrických bantustanů. Hlavním cílem zařazení těchto dvou případových studií je nejen snaha detailně popsat okolnosti vedoucí k secesi, její mechanismy a role jednotlivých aktérů v samotném procesu jejich secese, ale také jejich následná komparace. Kvůli celé řadě faktorů – např. rozdílným kořenům a průběhu emancipačního procesu, odlišnému mocenskému ukotvení aktérů, kteří ho iniciovali a s tím související reakce domácích politických elit a negativnímu postoj mezinárodních subjektů - bych na porovnání secese Katangy a jihoafrických bantustanů ráda aplikovala tzv. komparativní metodu dvou nejrozdílnějších případů. Spojujícím prvkem obou studovaných případů secese je tak pouze výsledek, tj. krátkodobé úspěšné dosažení nezávislosti. Oběma případům nově vzniklých státních celků se nikdy nedostalo mezinárodního uznání a u obou mezinárodních společenství tlačila na jejich eliminaci. Ve své bakalářské práci bych si proto ráda potvrdila následující hypotézu: Politické subjekty volící secesi, tj. zřízení státní jednotky na základě unilaterálního rozhodnutí, jakožto prostředku vedoucího k dosažení politických, sociálních či ekonomických cílů, nemají (až na výjimky) při současné mocenské konstelaci šanci na úspěch.

Výzkumné otázky

Dostatečné zpracování problematiky secese prostřednictvím studia teoretických konceptů v první části mé práce i historicky existujících případů Katangy a bantustanů v části druhé by mi mělo umožnit nalézt odpovědi na následující výzkumné otázky. Jaké jsou předpoklady pro vznik secesionistických hnutí? Nakolik jsou teoretické koncepty zabývající se problematikou secese schopny reflektovat reálný vývoj? Existuje korelace mezi dosaženými teoretickými závěry a faktickým chováním aktérů usilujících o secesi? Jaké jsou šance jednostranně vyhlášených státních jednotek na dlouhodobější existenci? Je secese při současném mocenském rozložení sil ve světě efektivním prostředkem k posílení pozice dané skupiny a jejich sebeidentifikace?

Předběžná osnova práce

1. Úvod

Definice a problematika pojetí státu

Vývoj doktríny práv národů

2. Teorie secese

Obecné vymezení, základní pojmy

Představení a komparace jednotlivých teoretických pojetí problematiky secese

3. Case studies

3.1. Jihoafrické bantustany

3.2. Katanga

3.3. Komparace obou studovaných případů

4. Závěr

Zdroje:

1/ Neperiodické

BAAR, Vladimír. 2001. „*Národy na prahu 21. století: emancipace nebo nacionalismus?*.“ Ostrava: Tilia.

BARŠA, Pavel, STRMISKO, Maxmilián. 1999. „*Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva.*“ Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

HECHTER, Michael. 2000. „*Containing nationalism.*“ Oxford: Oxford University Press.

HORÁKOVÁ, Hana. 2007. „*Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe.*“ Hradec Klárové: Gaudeamus.

HOROWITZ, Donald L. 1985. „*Ethnic groups in conflict.*“ Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

HULEC, Otakar. 1997. „*Dějiny jižní Afriky.*“ Praha: Lidové noviny.

LACINA, Karel. 1987. „*Nejnovější dějiny Afriky.*“ Praha: Svoboda.

ROSŮLEK, Přemysl a kol. 2007. „*Politická filozofie: aktuální problémy.*“ Plzeň : Aleš Čeněk.

2/Periodické

BERAN, Harry. 1984. „*A Liberal Theory of Secession.*“ Political Studies, No.32, s. 21 – 31.

BERAN, Harry. 1988. „*More Theory of Secession: A Response to Birch.*” Blackwell Publishing: Political Studies, XXXVI, s. 316-323.

BIRCH, Antohny H. 1984. „*Another Liberal Theory of Secession.*“ Political Studies, No.32, s. 596-602.

BUCHANAN, Allen. 1991. „*Toward a Theory of Secession.*“ The University of Chicago Press: Ethics, Vol. 101, No. 2, s. 322-342.

BUCHANAN, Allen. 1997. „*Theories of Secession.*“ Blackwell Publishing: Philosophy and Public Affairs, Vol. 26, No. 1, s. 31-61.

EVERWYN, Gerhard. 1962. „*Which Way in Katanga?*“ Oxford University Press: African Affairs, Vol. 61, No. 243, s. 149-157.

GILOMEE, Hermann. 1995. „*Democratization in South Africa.*“ Political Science Quarterly [online], Vol. 110, No. 1 : The Academy of Political Science.

GONZE, Collin. 1962. „*Katanga Secession: The New Colonialism.*“ Idiana University Press: Africa Today, Vol. 9, No. 1, s. 4-6 +12+16.

HARVEY, William B, DEAN, W. H. B, „*The Independence of Transkei – A Largely Constitutional Inquiry.*“ Cambridge University Press: The Journal of Modern African Studies, Vol. 16, No. 2, s. 189-220.

HASTINGS, Stephen. 1962. „*The United Nations in Katanga.*“ Oxford University Press: African Affairs, Vol. 61, No. 244, s. 191 – 200.

HECHTER, Michael. 1992. „*The Dynamic of Secession.*“ Acta Sociologica, No.35, s.267-283.

HERACLIDES, Alexis. 1990. „*Secessionist Minorities and External Involvement.*“ The MIT Press: International Organization, Vol. 44, No. 3, s. 341-378.

ISLAM, Rafiqul M. 1985. „*Some Lessons from Katanga, Biafra and Bangladesh.*“ Journal of Peace Research, No. 3, s. 221 – 221.

KAUFMANN, Daniel. 1998: „*Right of Secession.*“ Transaction Publishers, Society, s. 30-37.

KING, Brian H. 2007. „*Developing KaNgwane: geographies of segregation and integration in the South Africa.*“ The Geographical Journal, Vol. 173, No, 1, s. 13-25.

KING, Brian H., MCCUSKER, Brent. 2007. „*Enviroment and development in the former Souh African bantustanst.*“ The Geographical Journal, Vol. 173, No.1, s. 6-12.

LEMARCHAND, Rene. 1962. „*The Limits of Self-Determination: The Case of the Katanga Secession.*“ American Political Science Association: American Political Science Review, Vol. 56, No. 2, s. 404-416.

MWEMBU, Dabwe dia. 1999. „*L'épuration ethnique du redressement des torts du passé.*“ Canadian Journal of African Studies/ Revue Canadienne des Études Africaines, No. 2/3, s. 483-499.

PATTEN, Alan. 2002. „*Democratic Secession from a Multiantional State.*“ Ethnicity, No. 112, s. 558-586.

PAVKOVIC, Aleksandar. 2001. „*Liberalism and secession: a few questions.*“ Melbourne: Research Fellow. Dostupný z WWW: <<http://pandora.nla.gov.au/>>.

PAVKOVIC, Aleksandar. 2004. „*Secession as Defence of a Political Liberty: A Liberal Answer to a Nationalist Demand.*” Canadian Political Science Association: Canadian Journal of Political Science, Vol. 37, No. 3, s. 695-713.

RAMUTSINDELA, Maano. 2007. „*Resilient geographies: land, boundaries and the consolidation of the former bantustans in post-1994 South Africa.*” The Geographical Journal, Vol. 173, No. 1., s. 43-55.

SEYMOUR, Michel. 2007. „*Secession as a Remedial Right.*” Montreal: Montreal University. Dostupný z WWW: < <http://www.philo.umontreal.ca/>>.

THOMPSON, Leopard. 1995. „*A History of South Africa.*” New Haven and London: Yale University Press.

WOOD, John R. 1981. „*Secession: A Comparative Analytical Fraamework.*” Canadian Journal of Political Science/ Revue canadienne de science politique. No. 1. s. 107-134.

WORDEN, Nigel. 1994. „*The Making of Modern South Africa. Conquest, Segregation and Apartheid.*” Oxford: Blackwell Publisher.

3/ Ostatní

Úmluva o právech a povinnostech států (1933)

Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním územím a národům (Dok. OSN A/1514/XV)

Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám (1978)

Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, státním archivům a státním dluhům (1983)

Obsah

ÚVOD.....	17
1. KONCEPTY TEORIE SECESE.....	21
1.1. Základní pojmy související se secesí.....	21
1.1.1 Definice termínu secese.....	21
1.1.1. a. Secese jako forma politické opozice centrální moci.....	22
1.1.1. b. Motivy vedoucí k secesi.....	23
1.1.2. Stát.....	24
1.1.3. Zakotvení secese v mezinárodním právním řádu.....	26
1.1.3. a. Právo na politické sebeurčení.....	28
1.2. Hlavní koncepty teorie secese.....	30
1.2.1. Liberalismus jako teoretický základ teorií secese.....	30
1.2.2. Primary Right teorie.....	31
1.2.2. a. Ascriptive group teorie.....	32
1.2.2. b. Associative group teorie.....	34
1.2.3. Remedial Right Only teorie.....	36
1.2.4. Porovnání konceptů teorie secese.....	40
1.2.5. Další koncepty teorie secese.....	42
1.2.5. a. Seymourova alternativní teorie secese.....	42
1.2.5. b. Deliberativní koncepce secese.....	43
1.2.5. c. Wellmanův hybridní model.....	45
2. PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	46
2.1. Secese Katangy.....	46
2.1.1. Historie secesionistických tendencí v Katanze.....	46
2.1.2. Aplikace konceptů teorie secese na příklad Katangy.....	51
2.2. Jihoafrické bantustany.....	52
2.2.1. Okolnosti vzniku jihoafrických bantustanů a jejich fungování.....	52
2.2.2. Nezávislost jihoafrický bantustanů a koncepty teorie secese.....	56
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ.....	60

SEZNAM PŘÍLOH	64
PŘÍLOHY	65

Úvod

Výběr tématu

20. století bylo stoletím emancipace jednotlivých subsystémů politického života. Obě světové války, proces dekolonizace i rozpad velkých centrálně řízených byrokratických států, jakými byl například Sovětský svaz, změnily nejen světovou mapu, ale otřásly také základními politologickými pojmy a jejich pojetím. Koncept státu či chápání práva na sebeurčení národů si v posledních sto letech prošly vývojem, jenž byl poměrně komplexně popsán v řadě odborných publikací. Secese a její teoretická konceptualizace, které jsou hlavním předmětem této práce, jsou však i na počátku 21. století „*neprobádanou oblastí politologie*“ [Buchanan 2004: 414 in van Cleemput 2007: 1]. Přestože v současném světě neexistuje region bez skupiny usilující o secesi, objevily se první snahy o její teoretizaci až v 80. letech minulého století. Dodnes se této problematice věnuje pouze malý počet politologů.

Secese je politicko společenským jevem, který je součástí politické reality od vzniku samostatných, centrálně spravovaných státních jednotek. Jedná se o rozmanitý fenomén, jehož kořeny leží v meziskupinových vztazích v rámci konkrétní politické jednotky [Horowitz 1985: 230]. Přesto není problematika secese výsostně spjata s tvorbou politik uvnitř státu, tj. domácí politikou, ale má značný vliv i na jeho vnější vztahy, ať již s ostatními zeměmi či s celým mezinárodním prostředím. V historii se studium secese omezovalo na analýzu konkrétních případů separatistických tendencí. Neexistovaly pokusy vytvořit odbornou platformu, která by zakotvila základní pojmy s tímto fenoménem souvisejících např. právo na secesi, jeho vznik či charakteristiku skupin jím disponujících. Hrozilo, že by se reakce mezinárodního společenství i domácí elity na konkrétní secesionistické hnutí mohla stát precedencem pro další zacházení s touto formou územní emancipace [Wood 1981: 108]. Nově vznikající teorie secese si proto daly za cíl utvoření úplného systému postihujícího tuto problematiku. „*Otázkou již není, zda-li existuje právo na secesi, ale jakým způsobem ho domestikovat do mezinárodního a domácího právního řádu. Neexistence kompletní teorie secese je velkým nedostatkem politické filozofie.*“ [Buchanan 1991: 322] Jedním z jejích úkolů je překlenout propast mezi normativními teoriemi a mezinárodním právem [Buchanan 1997: 31]. Měla by pomoci kodifikovat mezinárodním právem akceptovatelnou definici práva na secesi. Jelikož ze snah o jeho uskutečnění plynou krize, které mají důsledky přesahující hranice mateřského

státu a tím ovlivňují stabilitu celosvětového politického prostoru. „*Nacházíme se na prahu revoluce v oblasti uspořádání politického života. Existuje reálné nebezpečí neustávajících konfliktů ve jménu práva na secesi.*“ [Buchanan 1992: 363] Přínosná teorie secese musí zohledňovat rozložení sil ve světě, tj. závisí na mezinárodním prostředí a jeho schopnosti vyvinout koherentní a efektivní proceduru určující směr takovýchto změn [Buchanan 1992: 363]. Hlavním cílem této práce je zmapovat teorie secese, které se tuto problematiku pokusily uchopit v celé její úplnosti. Nezaměřily se pouze na sestavení čistě vědeckého konceptu, ale i o jeho následné zasazení do každodenního politické reality.

Struktura, hypotéza a výzkumné otázky práce

První kapitola mé práce se bude věnovat studiu jednotlivých konceptů teorie secese, jejich kritice a vzájemnému porovnání. V úvodu je třeba osvětlit některé se secesí související pojmy, jakými jsou např. stát, právo na sebeurčení či povaha mezinárodního prostředí. Krátce bude zmíněn i vliv liberalismu, který je společným ideologickým základem všech studovaných konceptů teorie secese. V této části práce bude akcentován především ideový konflikt mezi přívrženci tzv. Primary Right a Remedial Right Only teorií s přihlédnutím k počátkům odborné debaty, probíhající na téma liberálního pojetí secese mezi Harry Beranem a Athony Birchem. Hlavní část této bakalářské práce bude normativního charakteru. Pokusí se popsat vznik a vývoj jednotlivých konceptů secese, jakožto do jisté míry autonomní oblasti politického myšlení.

Druhá kapitola práce bude zaměřena na studium dvou uskutečněných případů secese - konžské Katangy a jihoafrických bantustanů. Důvodem zařazení těchto dvou případových studií je snaha detailně popsat okolnosti vedoucí k secesi, její mechanismy a role jednotlivých aktérů v tomto procesu. K tomuto účelu bude použito metodologického postupu, který se nazývá případová studie. Cílem této části není vzájemné porovnání secese Katangy a domovin, ale pokus aplikovat teoretické výstupy části první, tj. nahlédnout na tyto separatistické snahy perspektivou jednotlivých teorií secese. Oba studované případy mají zcela rozdílné kořeny a průběh. Spojujícím prvkem je pouze výsledek, tj. krátkodobé úspěšné dosažení nezávislosti, které bylo následováno opětovným znovu začleněním do mateřské země. V obou případech se nově vzniklým státním celkům nikdy nedostalo mezinárodního uznání a u obou mezinárodních společenství tlačila na jejich eliminaci. Ve své bakalářské práci bych si proto chtěla potvrdit následující hypotézu: Politické subjekty volící secesi, tj. zřízení státní jednotky

na základě unilaterálního rozhodnutí bez souhlasu centrální vlády, jakožto prostředku vedoucího k dosažení politických, sociálních či ekonomických cílů, nemají (až na výjimky) při současné mocenské konstelaci šanci na úspěch.

Hlavním cílem této práce je představení dominantních vědeckých škol teorie secese a jejich porovnání. Dostatečné zpracování problematiky prostřednictvím studia teoretických konceptů secese v první části práce a historicky existujících pokusů o její uskutečnění v Katanze a jihoafrických bantustanech v části druhé by měly umožnit zodpovězení následujících výzkumných otázek: Jak by měla být charakterizována secesionistická skupina, aby se jí podařilo úspěšně dosáhnout nezávislosti? Nakolik jsou teoretické koncepty, zabývající se problematikou secese, schopny reflektovat reálný vývoj? Existuje korelace mezi dosaženými teoretickými závěry a faktickým průběhem pokusů o secesi? Je secese při současném mocenském rozložení sil ve světě efektivním prostředkem k posílení pozice dané skupiny a jejich sebeidentifikace?

Výběr použité literatury

V českém jazyce, až na několik výjimek, neexistuje literatura věnující se teoretickým konceptům secese. Tato problematika je v česky psané politologické literatuře zastoupena pouze prostřednictvím studia reálně existujících pokusů o dosažení absolutní územní autonomie secesionistických skupin. Tato práce proto bude vycházet ze zahraničních článků publikovaných v anglickém a francouzském jazyce v období posledních 30-ti let. Nosnými budou díla Allena Buchanana, který se jako první odborník pokusil klasifikovat rozdílné přístupy k secesi. Jeho metodologické rozdělení jednotlivých teorií secese do dvou větví, tj. Primary Right a Remedia Right Only teorie, které bylo představeno v jeho článku „*Theories of Secession*“ z roku 1997, je používáno i v této práci. Dalšími důležitými informačními zdroji jsou články „*A Liberal Theory of Secession*“ Harryho Berana a následná odpověď Athony Bircha v článku „*Another Liberal Theory of Secession*“, které stojí na počátku celé diskuze o právu na secesi a pokusů o jeho konceptualizaci. V závěru první části této práce budou krátce uvedeny tři časově mladší teoretické koncepty – Seymourova alternativní teorie secese, kterou představil ve svém příspěvku „*Secession as a Remedia Right*“, dále tzv. deliberativní koncept secese, jehož autor Stéphan Courtois ho poprvé publikoval v článku „*Démocratie délibérative et sécession*“ a v neposlední řadě také Wellmanův hybridní model, jehož koncept byl zveřejněn v článku „*A Defense of Secession and Political Self-*

Determination.“ I cizojazyčná literatura však dodnes postrádá publikaci, která by se věnovala secesi jakožto integrální součásti politické filozofie. Nejčastějším informačním zdrojem této práce jsou příspěvky ve sbornících či knihách věnujících se politologickým fenoménům, které se secesí úzce souvisejí např. separatismus či etnické konflikty, nebo samostatně publikované články autorů pokoušející se o konceptualizaci problematiky secese (viz výše).

Literatura věnující se secesi Katangy je poměrně obsáhlá. Nejdůležitějším informačními zdroji pro tuto práci jsou články Réne Lemarchand „*The limits of Self-Determination: The Case of the Katanga Secession*“ a Rafiqula Islama „*Some Lessons from Katanga, Bistra and Bangladesh*“. Oba příspěvky jsou historické studie, které emancipační snahy Katangy zasazují do dobového mocenského prostředí a snaží se nalézt vztahy mezi jejím průběhem a základními politologickými teoriemi.

Pro studium ustanovování a politického poslání jihoafrických bantustanů chybí odpovídající literatura. Informační zdroje se buď podrobněji věnují historii celé Jihoafrické republiky a v tomto případě je bantustanům věnováno místo, neodpovídající potřebám této práce nebo naopak detailně studují kratší historickou periodu ve vývoji jednoho konkrétního bantustánu. Tato práce se ve studiu jihoafrických domovin nejvíce opírá o informace publikované v dokumentu „*South Africa: Time Running Out: the report of the Study Commission on U.S. Policy toward Southern Africa.*“

1. Koncepty teorie secese

1.1. Základní pojmy související se secesí

Úvodní část této práce se bude krátce věnovat definici pojmů klíčových pro uchopení problematiky konceptů secese – samotného termínu secese, motivům k ní vedoucím a vymezení státu a jeho mezinárodnímu uznání.

1.1.1 Definice termínu secese

Secese je odtržením územně vymezené části a její populace od státu a jeho centrální vlády [Beran 1984: 21]. John R. Wood secesi definuje jako „*formální odloučení jednoho z členů politické jednotky od centrální autority.*“ [Wood 1981: 110] Nejedná se o zpochybnění autority mateřské země, ale o snahu o vydělení se z její mocenské působnosti za účelem vytvoření samostatné a nezávislé politické jednotky. Rozvázání vazeb s mateřskou zemí je absolutní, tj. vedoucí ke vzniku nového státu. Michael Tomz definuje secesi jako „*individuální či kolektivní snahy dosáhnout vlastní politické nezávislosti prostřednictvím překreslení státních hranic.*“ [Tomz 1994: 3] Dále specifikuje: „*K zisku označení secese musí osamostatňující se hnutí usilovat nejen o odtržení obyvatel od existující vlády, ale také teritoria; to samé hnutí musí po zisku nezávislosti od mateřské země konstituovat plně samostatný stát.*“ [Tomz 1994: 3] Allen Buchanan charakterizuje secesi obdobným způsobem: „*Secese...je snahou vyčlenit se z pravomocí autority státu, a to ne opuštěním pod něj spadajícího teritoria, ale změnou státních hranic jej určujících tak, aby o secesi usilující subjekt a jím nárokováné teritorium, již nebyli jeho součástí. Požadavek na právo emigrovat je pouze výzva pro státní autoritu, aby udržela své občany na svém území. Požadavek na právo na secesi je výzvou pro samotný stát a jeho územní uspořádání. Je třeba zdůraznit: Secesi nutně provází nárokování území.*“ [Buchanan 1991: 11 in Wellman 1995: 144] Secesionistické hnutí je na základě svých ambicí postaveno nejen před problém prokázání své politické legitimacy, ale musí také disponovat oprávněným nárokem na požadované území. Allen Buchanan zařazuje secesi k projevům politické opozice vůči centrální moci. Tomuto se tato práce bude krátce věnovat dále.

Secese je tedy mezní podobou územní emancipace. „*Teritoriální sebeurčení je vždy secesí, protože žádná skupina nežije ve vakuu. K dosažení nezávislosti se musí odtrhnout od*

nějaké územní soustavy (provincie, národního státu, federace nebo koloniální říše)“ [Ivo Ducháček in Kamanu 1974: 111]. Tento proces je desintegračním z pohledu státu, od kterého se dané teritorium a jeho obyvatelé snaží osamostatnit. „*Secese je projevem politické desintegrace, kdy se političtí aktéři jednoho či více subjektů společnosti snaží o odloučení jejich loajality a politických aktivit od mocenského centra za účelem vytvoření vlastního politického centra v podobě samostatného státu.*“ [Wood 1981: 111] Z perspektivy secesionistického území či skupin se však jedná o extrémní podobu integračních snah vedoucích k dosažení absolutní autonomie ve formě plné samostatnosti [Wood 1981: 112]. Ty mohou probíhat na základě snah o naplnění práva na politické sebeurčení nebo proti němu. Právu na politické sebeurčení se podrobněji věnuje jedna z následujících kapitol.

1.1.1. a. Secese jako forma politické opozice centrální moci

Allen Buchanan definuje secesi jako jednu z forem politické opozice vůči centrální moci [Buchanan 1991: 326]. Dalšími projevy organizované podoby občanské neposlušnosti vůči státní autoritě jsou např. revoluce, separatismus či hromadná emigrace.

Na rozdíl od revoluce se secesionistická hnutí nesnaží o zásadní sociální, politické či ústavní změny mocenského uspořádání, tedy o transformaci politického systému jako takového. Revoluce je snahou o nastolení nového politického režimu, který by byl protikladem k tomu stávajícímu. Secese není zpochybněním autority státu jako celku. Vymezuje se vůči její působnosti nad územím aspirujícímu k secesi. Neuznává stávající uspořádání hranic a snaží se o jejich reorganizaci. Revoluce i secese jsou mezními projevy práva na sebeurčení jako jednoho ze základních principů fungování liberálního státu uskutečnitelného skrze kolektivní právo lidu určit si vlastní vládu [Buchanan 1991: 342]. Z liberalismu vycházející zdůraznění svobody jako nejdůležitější hodnoty v oblasti společenského a politického života se však v případě projevů nespokojenosti se státní mocí dostává do konfliktu se současným pojetím a postavením státu (viz níže). Částí teoretiků je právo na secesi vnímáno, obdobně jako Johnem Lockem, jako definované právo na revoluci [Buchanan 1997: 35]. Je chápáno jako poslední možný způsob ochrany práv dané skupiny.

V oblasti politické filozofie neexistuje všeobecně akceptovaná definice separatismu. Obdobně jako revoluce se separatismus od secese liší v uznání autority centrální moci. Nejčastěji je popsán jako „*odpor politické jednotky vůči její hlubší inkorporaci či podřízení*

širší politické autoritě, jíž je členem.“ [Wood 1981: 110] Separatistická hnutí napadají legitimitu stávajícího uspořádání společenských a politických vztahů ve státě. Vymezují se nejen proti jeho fyzické podobě, tj. hranicím, ale i proti jeho oprávněnosti spravovat dané území. V politické praxi rozdíl mezi secesionistickými a separatistickými tendencemi často splývá [Wood 1981: 110]. Skupiny zpochybňující autoritu centrální moci ne vždy disponují zcela jasnými cíli nebo je nedeklarují. V teoretické rovině je rozdíl mezi separatismem a secesí zakotven v ochotě secesionistických hnutí respektovat autoritu mateřského státu na zbytkovém území. Separatistické skupiny autoritu centrálního státu zcela odmítají.

V terminologii politologie a mezinárodních vztahů existují ještě tři další jevy úzce související s opozicí centrální autoritě. První z nich je tzv. iredenta. Jedná se snahu etnicky, kulturně, nábožensky či jazykově odlišné skupiny o odtržení obývané částí území od mateřského státu za účelem jeho připojení k jiné zemi, disponující společnými kulturními znaky [Horowitz 1985: 229]. Baar ji definuje jako specifickou formu separatismu, která je charakterizována snahou o oddělení určitého území od existujícího státu s cílem připojit ho k státu jinému [Baar 2001: 84]. Druhou je hromadná migrace jako projev nesouhlasu s politikou země. Třetí je tzv. expulsion, která je projevem snah o homogenizaci společnosti [Horowitz 1985: 198]. Jedná se o snahu sdružit danou sociální, etnickou či kulturní skupinu v jednotný politický organismus, nakreslit hranice kolem takto definovaného lidu a v jejich rámci koncentrovat pouze jeho příslušníky [Horowitz 1985: 198]. Studovaný případ jihoafrických bantustanů je právě příkladem centrální autoritou řízené expulsion..

1.1.1. b. Motivy vedoucí k secesi

Secese je politickým aktem s nesnadno určitelným charakterem. Motivy vedoucí skupinu ke snahám konstituovat vlastní stát jsou rozmanité. Nejčastěji souvisí s etnickou diverzitou a nedostatečnou saturací potřeb menšin. Národní požadavky mohou vzniknout druhotně na základě ekonomické, politické a sociální nerovnosti mezi jednotlivými segmenty politické jednotky. Obdobně není secese výsostnou záležitostí emancipace menšin. Boj za nezávislost Bangladéše vedla, ve Východním Pákistánu koncentrovaná, většina proti politicky silnější menšině v Západním Pákistánu [Islam 1985: 212]. Sociálně motivovaná secese nejčastěji vzniká na základě kulturní heterogenity [Wood 1981: 113]. „*Důležité jsou okolnosti, ve kterých sociální vazby ve společnosti vznikly.*“ [Wood 1981: 115] Ekonomické motivy souvisí s „*rozdílným přístupem k produktům modernizace a technologiím*“ [Wood 1981: 115].

Ekonomická diskriminace skupiny je snadno měřitelným a rozpoznatelným faktorem. Zvýšena hrozba separatistických tendencí a společenského rozštěpení existuje i na území s vysokou koncentrací ekonomických zdrojů [Wood 1981: 116]. V tomto případě je kritizován nespravedlivý podíl na zisku, tj. nedostatečná redistribuce zdrojů. Vznik secesionistických tendencí může být podmíněn i neefektivním výkonem politické moci ze strany centrální autority. Ta buďto disponuje „*nedostatkem kapacit na spravování secesionistického území nebo nedostatkem pozornosti věnované jeho problémům*“ [Wood 1981: 119]. Neopomenutelné jsou i neracionální faktory ovlivňující chování účastníků společenského života, jakými jsou „*emocionální touha po domovině, s, xenofobie nebo teritoriální imperativ*“ [Wood 1981: 119].

1.1.2. Stát

Důležitým prvkem politické reality, majícím dopad na úspěch secese, je stát. Ten je na počátku 21. století nejdůležitějším aktérem politicko-sociálních vztahů. Je určujícím segmentem politického života, který nejenže do značné míry nezávisle určuje svou vlastní organizaci, ale také tvoří normy pro mezinárodní prostředí a v něm působící instituce. Jeho vymezení je klíčové pro uchopení problematiky secese. Z hlediska politické praxe je výchozím dokumentem, charakterizujícím stát jako entitu, Úmluva z Montevidea o právech a povinnostech státu z roku 1933. Podle ní „*musí stát jako subjekt mezinárodního práva splňovat následující kritéria: stálé obyvatelstvo; vymezené území; autonomní vláda schopná udržet účinnou kontrolu nad daným územím a obyvatelstvem; schopnost vstupovat do vztahů s ostatními státy.*“ [Plechanovová 2003: 71] Stát je tedy „*politická jednotka určená územím, obyvatelstvem, autonomní vládou, která vykonává kontrolu nad územím a obyvatelstvem (...).*“ [Plechanovová 2003: 32] Teoretici mezinárodního práva stát definují jako „*nejabsolutnější formu jurisdikce pod mezinárodním právem, která požívá plnou a nepopíratelnou moc nad konkrétním územím a k němu náležejícímu obyvatelstvu*“ [Martin Dixon in Kamanu 1974: 32]. Obdobně odborníci z oborů sociálních věd charakterizují stát prostřednictvím jeho exkluzivního práva na výkon moci nad konkrétní teritoriální soustavou. „*Stát je souhrnem institucí formujících vládu a vlastních administrativní monopol nad územím s přesně danými hranicemi, v rámci nichž tvoří zákony a má právo na užití násilí.*“ [Athony Giddens in Kamanu 1974 32] Toto pojetí státu vychází z dnes již klasické definice Maxe Webera, která říká: „*Stát je lidské společenství, které (úspěšně) vykonává monopol legitimního užití fyzické moci uvnitř daného území.*“ [Romancov 2004: 420]

K tomuto Romancov dále uvádí: „*Weberova definice obsahuje tři konstitutivní prvky státu: území, obyvatelstvo a veřejnou (státní) moc, která se na daném území vyskytuje. Z hlediska všeobecné státovědy mají objektivní povahu, jsou vyústěním historického vývojového procesu. Stát existuje, vykáže-li všechny tři prvky.*“ [Romancov 2004: 420] Politologie klade důraz právě na definici státu skrze politickou moc [Riegl 2006: 8]. Ve vztahu k mezinárodnímu prostředí je definice státu doplněna o požadavek fungující organizace jeho obyvatel za účelem řízení jeho chodu. „*Veřejnou mocí (vládou) se rozumí soustava státních orgánů, které jsou schopny zajistit na příslušném území takový minimální standart územní správy a veřejného pořádku, který umožňuje nerušenou koexistenci daného státu s jinými členy mezinárodního společenství. Mezinárodní právo tu vystačí s požadavkem efektivity vlády, tzn. aby vláda byla fakticky schopna podřídit své autoritě všechny osoby podléhající její jurisdikci.*“ [Malenovský1997: 80-83 in Riegl 2006: 9] Negeografické faktory jsou pro některé autory určujícími pro uznání státu. „*V mnoha případech mohou být geografická kritéria poměrně jasná, ale pouze politická kritéria jsou rozhodující při určování, zda-li je politická jednotka státem*“ [Glassner,de Blij 1989: 33 in Riegl 2006: 10] Mezi tato politická kritéria patří suverenita a mezinárodní uznání. „*Suverenitu chápeme ve smyslu vnitřní suverenity – jako nejvyšší pravomoci státu nad občany – a vnější suverenitu, která se vztahuje k uznání nezávislosti státu, jeho teritoriální integrity a nedotknutelnosti státu reprezentovaného vládou. Z hlediska mezinárodního práva je to, ta moc, „jejíž vykonávání nepodléhá kontrole jiné moci.“ (Hugo Grotius).*“ [Plechanovová 2003: 34] V klasickém chápání tedy suverenita „*směrem dovnitř znamená územní výsost a právo disponovat státním územím. Navenek pak, že je stát plnoprávným subjektem mezinárodního práva.*“ [Romancov 2004: 434] „*Suverenita je pojem, který vyjadřuje jednak právní postavení – které stát buď má nebo nemá - a zároveň je politickým konceptem, který odráží schopnost státu vykonávat a udržet pravomoci, které zajišťuje, že stát není závislý na vůli jiného subjektu, ať již uvnitř nebo vně.*“ [Plechanovová 2003: 72] Mezinárodní uznání státu, tj. jako objektu nadaného suverénními právy ze strany ostatních států [Plechanovová 2003: 34], je definováno několika prvky. „*Objektivními kritérii uznání státu jsou výše zmíněná kritéria (území, obyvatelstvo a autonomní vláda), v praxi bývají kladeny ještě další podmínky, většinou subjektivního zaměření, zejména zda vláda představuje svobodnou vůli obyvatel státu a zda je ochotna a schopna plnit mezinárodní závazky.*“ [Plechanovová 2003: 72]

Ve 20. století dochází ke vzniku velkého počtu nových státních útvarů. „*(...) 20. století přineslo nejen obrovský pokrok ve sféře vědy a techniky, ale přineslo i převratné změny*

v politickém uspořádání světa. Tyto změny provázely celosvětové (ale i regionální a lokální) válečné konflikty, přičemž pouze ten třetí globální (tzv. studená válka) se neodehrál přímo na bojišti, ale ve sféře politické. Všechny však provázely výrazné regionální změny na mapě světa. (...) První velkou změnou spojenou s 1. světovou válkou byl rozpad velkých impérií feudálního typu. (...) Druhá změna po 2. světové válce vedla k rozpadu západoevropských impérií koloniálního typu a k obrovskému nárůstu státních útvarů. (...) Třetí změna nastala po ukončení „studené“ války, která vedla ke vzniku dalších nových států (...).“ [Baar 2001: 75, 77] V důsledku čehož „dochází k praktické proměně pravidel uznávání nových států. Bývalým závislým územím byl mezinárodním společenstvím přiznán statut suverénního státu jen na základě toho, že o to jeho obyvatelstvo, případně jeho politická reprezentace, projeví zájem, aniž by musely prokázat schopnost jednat jako státy (zejména mít efektivní vládu schopnou kontrolovat své teritorium a obyvatelstvo). Na druhé straně politickým entitám, které se pokusily ustanovit stát odtržením části teritoria suverénního státu, bylo toto právo upřeno, ačkoli nezdědka splňovaly kritéria definované Montevidejskou úmluvou o právech a povinnostech států z roku 1933.“ [Riegl 2006: 118] Primárně je tedy mezinárodní prostředí nakloněno v historii utvořeným politickým entitám a poskytuje pouze málo prostoru pro vznik nových státních jednotek. Některým významným právním omezením secese a jejich ukotvení v mezinárodním právním řádu se věnuje následující kapitola.

1.1.3. Zakotvení secese v mezinárodním právním řádu

Nedotknutelnost teritoriální integrity státu je jedním ze stavebních kamenů mezinárodního práva¹. Je zakotveno ve čl. 2 Charty Organizace spojených národů (OSN)² [Kamanu 1974: 372]. Neméně důležitým elementem fungování mezinárodního systému je však i právo na svobodné politické sebeurčení jedince a skupin. Právo na secesi se nachází v právním vakuu mezi těmito dvěma póly mezinárodního práva.

Právo na secesi není v mezinárodním právním řádu explicitně zakotveno. Možnost na osamostatnění části území úzce souvisí s pozicí konkrétního státu na mezinárodní scéně. Je

¹ Secese jako projev práva na sebeurčení prostřednictvím územní desintegrace s takto formulovanou funkcí státu do značné míry koliduje. Případná implementace výstupů jednotlivých teorií secese je postavena před problém synchronizace s všeobecně akceptovatelným právem na územní integritu. Důležitost tohoto práva a jeho akcentuace je jedním z dělicích prvků teorie secese.

² Proti ohrožování nebo poškozování teritoriální integrity či politické nezávislosti jakéhokoliv státu

spjato například i s územní rozlohou státu. „Právo na secesi je odvozeno od velikosti územní jednotky. Větší skupiny mají větší naději na vytvoření životaschopného národa. Jejich požadavek na secesi se zdá v mezinárodní perspektivě legitimnějším.“ [Wellman 1995: 142] Dalším faktorem pro rozpoznání secesionistických požadavků je legitimita mateřského státu, tj. jeho schopnost dodržovat lidská práva. „Stát není legitimním, pokud je významná část jeho obyvatel vystavena perzekuci z etnických či náboženských důvodů nebo institucionálnímu rasismu postihujícímu jejich ekonomická a politická práva.“ [Buchanan 1997: 50] Secese je představitelnější od státu, který tyto požadavky nesplňuje. Toto je zakotveno v Deklaraci o přátelských vztazích a spolupráci mezi státy OSN z roku 1970, jejíž součástí je i problematika secese [Seymour 2007: 400]. Ta je povolena v případě bývalých kolonií, jako reakce na útlak či při neoprávněné dominanci vnějšího aktéra [Seymour 2007: 400]. Právo na secesi vzniká, dochází-li k systematickému porušování lidských práv, nedodržování základních demokratických principů politické reprezentace segmentů společnosti nebo potlačování práva na vnitřní sebeurčení. Vznášené nároky jednotlivých politických entit na nezávislé politické sebeurčení a možnost jejich naplnění jsou důležitým faktorem, který v historii zásadním způsobem ovlivňoval postoj mezinárodního společenství k secesi. V následující kapitole bude krátce představen historický vývoj uchopení této problematiky.

Dalším, pro secesi omezujícím, principem mezinárodního práva je tzv. *Uti possidetis* [Buchanan 1992: 350]. Jedná se o nadstavbu práva na teritoriální integritu státu, týkající se respektování stávající podoby hranic. Aplikuje se v případě mezistátních bývalých kolonií. Na základě rozsudku Mezinárodního právního tribunálu, v případě Burkina-Faso v Mali z roku 1986 [Buchanan 1992: 350], byl oficiálně implementován do mezinárodního právního řádu a stal se obecně platnou právní zásadou zakotvenou ve 3. článku Charty Organizace africké jednoty. Došlo tak k definitivnímu potvrzení koloniemi načrtnutých hranic a stvrzení postojů, které mezinárodní organizace v čele s OSN zaujaly k problematice secese po roce 1945.

Poté, co meziválečné nadnárodní instituce postavené na upřednostňování komunálních práv národů selhaly, světová veřejnost se zaměřila na ochranu práv jedince v mezinárodním prostředí [Buchanan 1992: 349]. Právo na secesi bylo odděleno od práva skupin na sebeurčení. Zatímco právo na emancipaci uvnitř příslušné jednotky je akceptovaným právem, pokusy o vytvoření nového autonomního politického subjektu provázejí legislativní restriktce. „Tradiční pohled na secesi neumožňuje její ukotvení na právu skupin na politické sebeurčení. Pokud stát uspokojivě plní své povinnosti, je těžké si představit, jak by jedinec či skupina měli právo

secesi, jelikož tradiční model státu nenechává prostor pro politickou reorganizaci.“ [Wellman 1995: 144] Problematiku secese také provází obava z narušení rovnováhy globálního systému, vedoucí až k podkopání základních principů jeho fungování (především státu) a k celosvětové anarchii [Buchanan 1992: 350].

1.1.3. a. Právo na politické sebeurčení

Wilsonovské 20. století posunulo vývoj v oblasti práv národů na sebeurčení [Patten 2007: 558]. Konec První světové války, vedoucí k rozpadu velkých absolutistických monarchií a k přijetí Versailleské smlouvy, absolutizoval právo národu na samostatnost. Právo na sebeurčení jednotlivců bylo aplikováno na problematiku emancipace národnostních menšin. Ideální stát měl podobu národního státu, ve kterém by hranice státní jednotky odpovídaly územnímu rozložení jednotlivých kultur. *„Etnické, kulturní a jazykové hranice by měly co nejvíce odpovídat hranicím mezi jednotlivými národními skupinami.*“ [Courtois 2004: 813] Toto pojetí práva na sebeurčení úzce souviselo s rozvojem práv menšin a právem na vlastní jazyk. Stát jako politická jednotka byl definován skrze etnicitu, kulturu či jazyk jeho obyvatel. Wilsonovská koncepce státu umožňovala každému národu secesi.

Tato koncepce státu byla po druhé světové válce nahrazena dodnes platným teritoriálním vymezením státu. Obyvatelstvo k státu náleží ne jen na základě společných kulturních a národnostních charakteristik, ale i prostřednictvím osídlení pod něj spadajícího teritoria. Právo na sebeurčení je stále zakotveno v čl. 1 a 55 Charty OSN [Courtois 2004: 814]. V rezoluci Valného shromáždění OSN č. 1514 je uvedeno: *„Všichni lidé mají právo na sebeurčení, díky němuž mají právo svobodně určovat svůj politický status a směr svého ekonomického, sociálního a kulturního rozvoje“* [Buchanan 1991: 328]. V praxi však došlo k jeho rozštěpení na dvě nezávislé formy: vnitřní a vnější právo národů na sebeurčení.

Vnitřní právo na sebeurčení odpovídá svobodnému určování sociální, ekonomické a kulturní politiky jednotlivých segmentů společnosti v rámci jejich státu [Courtois 2004: 814]. Zajišťuje rovný přístup k demokratickým institucím a možnost účastnit se a ovlivňovat podobu politického života. Vnitřní sebeurčení odpovídá anglickému výrazu self-determination. Vnější právo na sebeurčení, jehož anglickým ekvivalentem je self- government, je možnost konkrétní národní skupiny svobodně rozhodnout o svém mezinárodním politickém statusu [Courtois 2004: 814]. Obsahuje možnost svobodně opustit svazek s mateřskou zemí a vytvořit

nezávislou státní jednotku. Právo na vnější sebeurčení bylo však „*historicky omezeno na národy obývající území bez autonomní vlády, tj. na skupiny, které byly oběťmi koloniálního útlaku*“ [Courtois 2004: 814]. Bylo vytvořeno pro výjimečné situace a specifické, přesně určené, případy. Pro národní skupinu toto právo vzniká až jako reakce na předchozí nespravedlnost, jakou bylo v případě bývalých kolonií neoprávněné zabránění území a útlak koloniálních velmocí na místním obyvatelstvu. Žádný společenský segment nedisponuje primárním právem na vnější sebeurčení. Instrukce tohoto práva byla vytvořena, s přihlédnutím k historické zkušenosti dvou světových válek, k ochraně existujících států, ne k usnadnění secese. Tento fakt ukazuje podobu současného mezinárodního prostředí i způsob, jakým jsou v něm rozloženy síly. Mezinárodní prostor, jeho politická i legislativní podoba jsou primárně tvořeny státy pro státy.

Současné mocenské rozložení, fungující solidarita mezi státy a všeobecné respektování výše uvedených principů mezinárodního práva podmiňuje soudobé postavení secese jako zcela ojedinělé možnosti politického sebeurčení. „*Mezinárodní komunita je ochotna uznat secesi pouze v krajním případě.*“ [Islam 1985: 323] Teoretici secese, snažící se o vytvoření životaschopné koncepce, musí zohlednit rigiditu států a jimi tvořených nadnárodních institucí v přístupu k této problematice.

1.2. Hlavní koncepty teorie secese

Hlavní část této práce se věnuje vědeckému diskurzu na téma unilaterální³ secese bez souhlasu centrální vlády⁴. Do 80. let se odborná politologická veřejnost věnovala pouze studiu konkrétních případů secesionistických hnutí bez hlubších snah o zachycení tohoto fenoménu v jeho úplnosti nebo vytvoření komplexní teoretické koncepce. Až rozpad velkých byrokratických, centrálně řízených států v důsledku konce Studené války vyprovokoval diskuzi v odborných kruzích.

Při klasifikaci teorií secese vycházím z prací Allena Buchanana, který se jako první pokusil zasadit jednotlivé příspěvky k tomuto tématu do širšího kontextu politických věd, mezinárodního práva i reálně existující politické situace. V úvodu se pokusím o zachycení vlivu liberalismu, jakožto nejdůležitějšího ideologického východiska společného všem teoriím. První část se věnuje popisu dvou hlavních teoretických směrů, tj. Primary right a Remedial Right Only teoriím. Akcentován je především jejich postoj ke třem otázkám, důležitým pro vytvoření teorie secese: Jak definují právo na secesi? (A zda-li toto právo vůbec existuje?) Jakým způsobem charakterizují skupiny na něj aspirující? Je potřeba je kodifikovat v ústavách států či je nějakým způsobem začlenit do rámce mezinárodního práva? Dále se snaží postihnout kritiku obou těchto nejvýraznějších teoretických škol. Druhá část se zaměřuje na porovnání informačních výstupů z části první. Třetí, závěrečná část, se krátce zabývá nově vznikajícími teoriemi, které reagují na historicky starší koncepty, ale usilují se o vytvoření nového alternativního pohledu na problematiku secese.

1.2.1. Liberalismus jako teoretický základ teorií secese

Společným teoretickým východiskem všech teorií secese je liberalismu. Problematika rozpoznání práva na secesi se „*zdá být něčím, co je s ním úzce spojeno*“ [Buchanan 1991: 350]. Debata na toto téma postihuje hlavní principy politického liberalismu – svobodu jako hlavní hodnotu společenského života a právo na určování vlastního osudu, tedy autonomii jedince. Všichni v této práci zmiňovaní teoretici secese vycházejí ze společného liberálního

³ Všichni teoretici pokládají secesi na základě konsenzu obou zainteresovaných stran, jakou bylo například rozdělení Československé federativní republiky v roce 1993, za morálně i prakticky oprávněnou. Ve svých pracích se jí nevěnují, a proto tato oblast nebude ani předmětem této práce.

⁴ Existuje i secese se souhlasem centrální vlády. V tomto případě se mateřská země a secesionistické hnutí dohodnou na oddělení a vzniku nezávislého státu na daném území. Ani tento případ secese není předmětem v této práci studovaných teorií secese, což pramení z jejich snahy formulovat právo na secesi pro skupiny, které se nemohou práva na samostatný stát dovolat.

základu, ale obdobně jako je tento proud politického myšlení vnitřně rozštěpen na celou řadu škol, i oni nakládají se základními myšlenkami liberalismu různě. Tento fakt je umožněn tzv. dilematem liberalismu [Wellman 1995: 150]. Morálně nenapadnutelnou hodnotou jsou, jak již bylo zmiňováno výše, osobní svobody jedince. Jedinec disponuje právy, které stát musí respektovat. Stát nemá právo zasahovat do občanova privátní sféry, přesto je i on pokládán za jeden z pilířů života společnosti. Státní jednotka je zastřešující institucí, spravující politické fungování komunity [Buchanan 1992: 303]. Vyzdvihování jednoho z těchto dvou subjektů politického života je štěpnou linií mezi teoriemi secese. Zatímco Primary Right teorie pokládají práva občanů či skupin za prvotní, Remedial Right Only teorie stále přisuzují státu nejdůležitější roli v oblasti politického uspořádání. Ideální podobu liberální společnosti postavené na principu absolutní dobrovolnosti, pokládá většina teoretiků za utopickou a odporující fungování mezinárodního práva [Kamanu 1974: 31].

Další problém aplikace liberálního přístupu na problematiku secese je jeho nejasný postoj ke kolektivním právům [Wellman 1995: 143]. Otázkou je, zda jsou přesně definovaná práva jedince přenositelná na práva větších společenských celků. Zda-li by měl národ disponovat stejně rozsáhlým právem na sebeurčení jaké mají jednotliví občané. Podstatným rozdílem mezi secesí jako projevem liberálních svobod státních subsubjektů a právem jedince je, že v případě secese se nejedná pouze o svobodný pohyb obyvatel, ale její nároky zasahují samotnou podobu státu. Shodu nenaleznou liberální teoretici ani v roli, kterou by mělo hrát referendum v procesu zisku nezávislosti secesionistického území.

1.2.2. Primary Right teorie

V roce 1984 vydal Harry Beran svůj článek „*A liberal theory of secession*“. Lze ho pokládat za počátek diskuze a snah o vytvoření teoretického systému, zabývajícího se právem na secesi i za první prezentaci jeho liberálnější podoby – Primary Right teorie (PRT).

Základní premisou PRT je předpoklad, že právo na secesi je právem přirozeným, trvalým a nepodmíněným. Existuje bez ohledu na okolnosti jako důsledek práva na sebeurčení. [Buchanan 1997: 35] Politicko-filozofická rodina PRT se vnitřně štěpí na dvě nezávislé větve – Ascriptive group a Associative group teorie. Základním rozdílem je způsob, jakým charakterizují skupinu s právem na secesi

1.2.2. a. Ascriptive group teorie

Ascriptive group teorie je jinými autory nazývána Liberální nacionalistickou teorií secese či Teorií postavenou na právu národa na sebeurčení [Seymour 2007: 398]. Autoři Ascriptive group teorií přisuzují právo na secesi všem skupinám, které lze charakterizovat jako národní. Národ pokládají za specifickou kulturní entitu s právem na svobodné určování vlastního osudu bez ohledu na vnější prostředí. Disponuje tedy nejen právem na vnitřní sebeurčení, ale i možností uskutečnit právo na vnější sebeurčení, tj. nezávislost. Národy jako jediné kulturní skupiny mohou kompletně realizovat svou autonomii. Problematickou je sama definice národa. Margalit a Raz označují národní skupiny za tzv. encompassing groups [Margalit a Raz 1990: 443]. Ty jsou v současném politickém prostoru bez mezinárodní autority v oblasti secese, nejzpůsobilejšími rozhodnout o svém osudu a politickém statusu. Občané čistě národních států se, dle této odnože PRT, ochotněji podílejí na veřejném životě a spolupracují na úspěchu celé jednotky [Wood 1981: 119]. Margalit a Raz charakterizují „encompassing“ groups s právem na secesi následujícími šesti body: 1. Skupina má vlastní svébytný charakter a společnou kulturu, která zahrnuje mnoho důležitých aspektů života. Kultura ovlivňuje chování jedince ve společnosti. 2. Lidé vyrůstající v této kultuře budou poznamenáni jejím charakterem. 3. Příslušnost ke skupině je věcí společenského rozpoznání. Sounáležitost s takovouto skupinou je záležitostí neformálního rozpoznání ostatními jejími členy. 4. Příslušnost k této skupině je důležitá pro osobní sebeidentifikaci. 5. Členství ve skupině není záležitostí výběru. Jedinec se do dané kultury rodí a tím se stává její součástí. 6. Skupina je charakterizována skrze společné rysy, jakými mohou být např. společně rozpoznatelné symboly, náboženství, etnicita, specifický slovník. [Margalit a Raz 1990: 443-447] Právo na secesi je tedy vyhrazeno skupinám se silnou společně sdílenou kulturou. Společenský segment, disponující všemi výše uvedenými charakteristikami, má nepopíratelné právo na sebeidentifikaci prostřednictvím vlastní politické jednotky. Dle tohoto pojetí není národnostní příslušnost otázkou volby, ale daným faktem, který územně koncentrovanou skupinu opravňuje k nárokům na dané teritorium. Stát je považován za nezbytnou podmínku pro ochranu zájmu národa. Každá národní skupina má právo na sebeurčení skrze instituce, tedy právo na odtržení od státu, který nevyjadřuje její identitu [Tamir in Seymour 2007: 398]. David Miller chápe stát jako místo „*poskytující kulturní zázemí, které individuuum umožňuje žít a svobodněji formovat a formulovat politických rozhodnutí*“ [Seymour 2007: 405]. Absence národního státu není nutně považována za nespravedlnost, ale popření práva na něj ano

[Margalit a Raz 1990: 448]. Omezení tohoto práva nastává pouze v případě, že by došlo k ohrožení obyvatel secesionistického území či třetí země [Buchanan 1997: 38]. Tamir přidává další podmínky zabraňující možnosti secese – např. nepříznivou geografickou polohu, demografickou velikost skupiny či teritoriální rozptýlenost [Seymour 2007: 398].

Kritika Ascriptive group teorie

Nárok národních skupin na úplnou samostatnost pokládají kritici Ascriptive group teorií za neúnosný při současné podobě mezinárodního systému, státu i demokracie. Kymlická věří, že multinárodní stát by měl dostatečně ochraňovat práva menšin [Seymour 2007: 407]. Měl by garantovat plný přístup k jejich vlastní sociální kultuře. Allen Buchanan chápe secesi národnostních skupin až jako mezní řešení problému s nedostatečnou politickou reprezentací. Dává přednost zajištění autonomie v rámci stávajícího státního útvaru. [Buchanan 1997: 38] Autoři Ascriptive group teorií jsou kritizováni za nedostatečné pochopení fungování současného systému mezinárodního práva. Jejich teoretické koncepty s ním nejsou slučitelné, jelikož by naprosto zpochybnily nárok státu na územní integritu, tj. jeho snahu ochránit obyvatelstvo a nedělitelnost jeho území. Ascriptive group teorie se odvolávají na právo secesionistických hnutí na sebeurčení. Zapomínají, že stejným právem disponuje i stát, který čelí snahám o revizi svých hranic. Absolutní právo národní skupiny na vlastní stát napadá také další ze stavebních kamenů globální politiky, kterou je demokracie. Koncept stát – národ, kde by hranice odpovídaly územnímu rozložení národních kultur je přímým útokem na koncept pluralismu [Buchanan 1997: 60]. Umožnil by vznik perverzních iniciativ [Buchanan 1997: 52], odporoval by tedy základním morálním principům mezinárodního práva. „Wilsonovsky“ pojaté právo na národní stát by, dle mnohých odborníků, mohlo, například v Africe, způsobit naprosté podkopání politické autority a vést až k násilí [Kamanu 1974: 366]. Argumentem k samostatnosti by neměla být etnická či národnostní odlišnost dané skupiny, ale zachování vlastní bezpečnosti či přežití. Održení od státu je radikálním krokem a dle toho by se k němu mělo přistupovat. „*Ve světě existuje více než 5000 etnických a národnostních skupin na různých teritoriích a bylo by nepraktickým a nebezpečným pro celosvětovou rovnováhu, pokud by každá z těchto skupin měla právo na vlastní stát.*“ [Kamanu 1974: 355] Jinými slovy mezinárodní prostředí i za existence mnohonárodnostních států má sklon k rovnováze [Kamanu 1974: 366] a zároveň nedisponuje neomezeným teritoriem pro nekonečnou parcelaci.

1.2.2. b. Associative group teorie

Druhou podskupinou PRT jsou tzv. Associative group teorie či také Teorie souhlasu či Plebiscitní teorie [Seymour 2007: 398]. Dle nich právem na secesi disponují všechny dostatečně velké skupiny bez ohledu na společné kulturní, sociální či národnostní zázemí. Právo na secesi je přirozeným právem vycházejícím z práva na svobodné politické sdružování. Aplikace tohoto práva na větší skupiny, toužící po samostatnosti, automaticky dovoluje její uskutečnění [Wellmann 1995: 157]. Právo na svobodné rozhodování o náležitosti k příslušné státní jednotce je podmíněno argumentem konsenzu. Celospolečenský souhlas s podobou politické autority je určujícím pro politickou poslušnost [Buchanan 1991: 327] a může se týkat i teritoriálních požadavků. Vychází z práva na dobrovolnou politickou volbu. Členství v politickém systému je otázkou svobodné volby jedince, proto také není potřeba spojujících charakteristik secesionistické skupiny. Ta může být kulturně heterogenní. Zpravidla bývá právo na secesi omezeno pouze, pokud by nově vzniklý stát nebyl životaschopný nebo pokud by existence mateřského státu byla zásadním způsobem ohrožena. Absolutní podobou Associative group teorie je tzv. Pure plebiscite teorie, která jakékoliv skupině, disponující většinou nad daným územím, připisuje právo na uskutečnění referenda o samostatnosti.

Liberální teorie secese Harryho Berana

Harry Beran se ve svém článku pokusil představit „nejliberálnější možné pojetí secese“ [Beran 1984: 23]. Jeho koncepce se opírá o tři základní principy fungování demokracie a liberalismu – svobodu, suverenitu a právo většiny. Svobodu chápe jako právo jedince svobodně rozhodovat o svém osudu. V celospolečenském měřítku by vztahy měly být postaveny na bázi dobrovolnosti. Jednotnost státu je v jeho interpretaci výsledkem konsenzu, který není podmíněn předchozími, v historii uzavřenými smlouvami. Jedna generace nesmí limitovat svobodu generací budoucích. [Beran 1984: 25] V liberální demokracii je lid subjektem držícím suverenitu, kterou pouze deleguje na státní aparát [Beran 1984: 26]. Státní suverenita není, dle Harryho Berana, kolektivním vlastnictvím, ale souhrnem morálních práv jedinců. Proto má každá územně koncentrovaná skupina právo na vlastní autonomii vyjádřenou vládou, tj. naplnit své politické vztahy skrze secesi [Beran 1984: 26]. „Pokud je secese možná, měla by být povolena i pokud morální ospravedlnění chybí. Jinými slovy, secese by měla být umožněna, pokud je uskutečnitelná, jelikož separatistické skupiny chtějí

secesi natolik silně, že se k jejímu dosažení organizují v socio-politických skupinách.“ [Beran 1984: 26]

Associative group teorie připisují právo na secesi všem skupinám o ni usilujícím. Rozhodnutí o odloučení území by mělo proběhnout na základě referenda, které bude vratitelné, aby ani v budoucnosti nebyla nikomu odepřena možnost svobodného rozhodování. Harry Beran stanovuje šest faktorů, které by mohly znemožnit uskutečnění práva na secesi. Prvním je nedostatečná velikost skupiny, která by ji nedovolila zajistit základní povinnosti nezávislého státu.⁵ Druhým je nepřipravenost dané skupiny ochránit vlastní menšiny. Třetím je reálná hrozba nedodržování práv těchto menšin. Čtvrtým faktorem je poloha secesionistického území. Pokud by se nový stát stal enklávou uvnitř mateřské země, právo na secesi skupině zaniká. Obdobně by bylo odtržení znemožněno v případě, že je secesionisty nárokováno území historicky, kulturně či vojensky významné pro mateřský stát či je na něm koncentrována značná část ekonomických zdrojů země (pátý a šestý faktor). [Beran 1984: 30] Politická autorita a její působnost jsou tedy odvozeny od souhlasu občanů. Pokud má jedinec právo na osobní a politické sebeurčení, měla by být secese umožněna všem územně koncentrovaným skupinám, je-li to morálně a prakticky možné.

Kritika Associative group teorií

Obdobně jako Asscriptive group teorie jsou Associative group teorie kritizovány za svůj možný destabilizační vliv na mateřský stát i mezinárodní prostředí. Absolutizace práva na svobodné sebeurčení by, dle celé řady odborníků, mohla vést k narušení fungování politických jednotek. Naprostá svoboda k odtržení části teritoria by vyprovokovala celou řadu neopodstatněných desintegračních snah a současně by vedla ke snahám centrální vlády k jejich eliminaci prostřednictvím nedemokratických praktik [Buchanan 1997: 60]. Další z hlavních argumentů proti takto pojatému právu na secesi je i jeho nesouznění se současnou podobou mezinárodního prostředí, jeho organizací a jednotek v něm působících. Při existenci celé řady multinárodních států neexistuje, dle kritiků, možnost, že by se takto definovaná secese mohla stát součástí mezinárodního právního řádu.

⁵ Proti tomuto bodu se ohrazuje Réne Lemarchand, který ne pokládá velikost skupiny za určující. „*Malé státy světa mají právo požívat stejného respektu jejich suverenity a teritoriální integrity jako velké a mocné státy.*“ [Lemarchand 1962: 404].

Associative group teorie akcentují především svobodu občanů a společenských skupin rozhodnout o své vládě. Jednou z hlavních námitek, proti nim vznášených, je však právě nedostatečná demokratičnost, jelikož napadají jeden z hlavních pilířů liberálního státu, jímž je pluralismus. *„Demokratická společnost je postavena na kompromisu a soužití jednotlivých subsegmentů státu. [Associative group teorie] vystupují proti principu politické reprezentace skrze politické instituce a absolutizují užití referenda. To se však netýká všech politických rozhodnutí, ale je omezeno na specifické problémy.“* [Courtois 2004: 816] Secese, uskutečněná pouze na základě úspěšného referenda, nemusí dokazovat právo konkrétní skupiny nad teritoriem a může vést k porušování práv nově vzniklých menšin na tomto území. Associative group teorie vycházejí z chybného předpokladu, že secesionistické skupiny jsou si automaticky schopny samostatně vládnout. [Patten 2002: 562]

1.2.3. Remedial Right Only teorie

Birchova kritika Berana

Anthony Birch v roce 1984 reagoval na výše uvedený článek Harryho Berana a rozpoutal tím první polemiku o problematice secese. Mezi těmito dvěma autory probíhající diskuze byla prvopočátkem rozdělení teorií secese na dvě dominantní skupiny, tj. Primary Right a Remedial Right Only teorie. Anthony Birch se stal jedním ze zakladatelů druhé jmenované vědecké školy.

Hlavní Birchova kritika Beranovy liberální teorie secese je postavena na nedostatečném zohlednění zájmu zbytkového státu [Birch 1984: 596]. Associative group teorie berou v potaz pouze rozhodnutí secesionistického území. Dále uvádí, že *„neexistuje, žádné separatistické území, na které by se nevztahovala jedna z podmínek zabraňujících secesi, stanovených Harry Beranem.“* [Birch 1984: 597] Beranovi je v článku vytýkána nedostatečná reflexe současné podoby politického světa. Beranova teorie secese je, dle Birche, dvousečnou zbraní, která místo aby řešila a předcházela krvavým konfliktům, vzniklým na základě snah o územní sebedeterminanci, je podporuje [Birch 1984: 598]. *„Beranovy závěry jsou postaveny na úzkém morálním imperativu práv většiny, který hraje do karet obou stranám.“* [Birch 1984: 600] Z tohoto důvodu se Birch rozhodl představit vlastní teorii secese, kterou nazval „další liberální teorií secese“. Jeho hlavním cílem je *„dopomoci oběma zainteresovaným stranám konfliktu ke kompromisu.“* [Birch 1984: 598] Na rozdíl od Berana

vychází z premisy, že právo na secesi není přirozeným, ale vzniká za specifických podmínek. Ve svém předpokladu se opírá o fakt, že secese je prováděna od liberálního státu, tedy politické jednotky, která dbá základních práv a svobod [Birch 1984: 598]. Dále stanovuje čtyři specifické okolnosti, při jejichž existenci by byla secese umožněna. Za prvé, region byl do mateřského státu začleněn silou a jeho obyvatelé to trvale odmítají akceptovat. Za druhé, pokud centrální autority neuspěly v ochraně základních práv obyvatel regionu a tím ohrozily jeho bezpečnost a svobodu. Za třetí, demokratický systém selhal v zajišťování legitimních politických a ekonomických zájmů regionu. Toto jednání bylo zcela cílené a kontinuálně aplikované za účelem znevýhodnění regionu. Za čtvrté, národní vláda záměrně nedodržovala smlouvy mezi jednotlivými segmenty společnosti, které byly utvořeny k ochraně zájmů regionu. [Birch 1984: 599-600] Birch ve své teorii nezohledňuje možný vliv nacionalismu na secesionistická hnutí, ale dodává, že budoucí plnohodnotný koncept se bude muset tímto problémem zabývat.⁶

Remedial Right Only teorie

Druhou hlavní skupinou teorií secese jsou tzv. Remedial Right Only teorie (RROT). Na rozdíl od výše popsaných PRT chápou právo na secesi jako odvozené. Vzniká druhotně jako reakce na nespravedlnost. Dle Allena Buchanana, jednoho z hlavních teoretiků tohoto pojetí secese, vznikly jako snaha zařadit problematiku secesionistických hnutí do mezinárodního práva. Od počátku se vymezují vůči PRT, které pokládají za neproveditelné při současné mocenské konstelaci, kdy je zdůrazněna role státu. Ten disponuje nepopíratelným právem na svobodnou vnitřní organizaci a teritoriální integritu. Pro RROT nejsou národy či etnické, náboženské a jazykové skupiny unikátními segmenty společnosti. Nemají tedy přirozené právo na secesi. [Seymour 2007: 399]

Na základě vymezení se vůči PRT Allen Buchanan stanovil čtyři podmínky, které musí životaschopná a přínosná teorie secese splňovat. První z nich je minimální realismus, který požaduje, aby byla zohledněna rigidita mezinárodního prostředí, které je tvořeno existujícími státy, které dbají o zachování vlastní existence. Potencionální podoba práva na secesi, proto musí být uskutečnitelná a přínosnější než stávající status quo. Za druhé nesmí

⁶ Oba autoři stojí na počátku vzniku komplexních teorií secese. Své příspěvky ani jeden z nich nepovažuje za úplné, ale spíše za kontribuce do nově vznikající debaty na toto téma.

právo na secesi odporovat základním morálním principům respektovaným mezinárodním společenstvím. Třetím požadavkem je zamezení perverzním iniciativám. Právo na secesi by nemělo vytvořit podmínky pro vznik defektního chování jednotlivých aktérům politického života, ať již secesionistických hnutí či států, které by podkopávalo morální zásady mezinárodního práva. Za čtvrté musí být toto právo morálně dosažitelné pro širokou mezinárodní veřejnost bez ohledu na etnicitu či náboženské vyznání. [Buchanan 1997: 41-44]

RROT se snaží artikulovat právo na secesi společně s jeho limity. Teoretici tohoto pojetí odmítají secesi vzniklou pouze na základě konsenzu obyvatel secesionistického území. Právo na sebeurčení je pro ně dostatečným důvodem pro zpochybnění autority státu ve vztahu k jeho obyvatelstvu, ne však k jeho teritoriu [Wellman 1995: 144]. Secesi chápou až jako mezní formu územní determinace skupin. Jedná se o radikální způsob politické emancipace, proto by neměla být ospravedlňována jazykovou, náboženskou či etnickou rozdílností, ale samotným přežitím [Kamanu 1974: 361]. Raději se přiklání k jiným formám řešení problému nedostatečné politické satisfakce segmentů dané společnosti [Buchanan 1992: 360].

Nedořešenou otázkou RROT je místo práva na secesi v právním pořádku. Podle některých by mělo zůstat morální a plnohodnotnou, ne však zakotvenou součástí ústavního pořádku. Jiní požadují její zařazení do legislativních struktur mezinárodního společenství. Kompromisem jsou požadavky některých teoretiků tohoto konceptu secese na ustanovení podmínek umožňujících secesi, zároveň s pravidly zamezujícími jeho zneužití [Buchanan 1992: 361]. Důležité je tedy zachování harmonie mezi principem flexibility změn a bezpečností a stabilitou, tj. akcentovat zájmy secesionistických hnutí pokud jsou legitimní a zároveň neméně oprávněná práva státu na politickou stabilitu [Buchanan 1992: 361]. Právo na secesi by mělo být kodifikováno na dvou úrovních – mezinárodní a domácí. Na mezinárodní úrovni je potřeba přesného plánu, formulujícího principy secese a s nimi související postupy. V oblasti domácí politiky by měly být ustanoveny postupy sloužící jako prevence vůči secesionistickým snahám a na ochranu existujícího státu [Courtois 2007: 817]. Úplný zákaz práva na secesi by nebyl řešením, protože by stále existovaly skupiny o něj usilující [Kaufmann 1998: 37].

V RROT je skupina disponující právem na secesi charakterizována skrze definici tohoto práva a jeho vzniku. Allen Buchanan ho přisuzuje skupině na základě následujících podmínek. Za prvé pokud stát není legitimním, tj. přežití secesionistické skupiny je ohroženo

politickou akcí státu a jeho nedostatečným dodržováním lidských práv. Tato podmínka zahrnuje i možnost secese pro kulturní sebezáchovu, tj. hrozí-li kultuře zničení, jiné, ne tolik extrémní, pokusy na její ochranu selhaly a nově utvořená jednotka bude mít všechny atributy náležející plnohodnotnému liberálnímu státu [Buchanan 1992: 358]. Za druhé může právo na odtržení secesionistického území vzniknout na základě historické nespravedlnosti, tedy pokud bylo území zabráno neoprávněně [Buchanan 1992: 353]. Ostatní důvody se mohou stát dostačujícími, pouze pokud se dočkají uznání mezinárodního společenství. *„Mezinárodní společenství funguje na základě principu Uti possidetis, práva na vlastnění, proto je potřeba stanovit přísná pravidla zabraňující secesi. Stát nesmí být zasažen do svého srdce své existence, ať již se jedná o ekonomické či politické oblasti.“* [Kaufmann 1998: 36] Anthony Birch Buchananův koncept doplnil o možnost secese v případě, že centrální autority zklamaly v zaručení právních a politických zájmů secesionistického území či odmítají implicitní či explicitní dohodu o jejich zachování [Pavkovic 2004: 698]. Obdobně další teoretici⁷ definují právo na secesi prostřednictvím série podmínek vedoucích k jeho vzniku [Pavkovic 2004: 700-702]. Pavkovic říká, že jednostranná secese by měla být umožněna, pokud je aktem obrany svobod secesionistických skupin, které tyto skupiny chápou jako nezbytné pro dosažení odpovídajících politických rozhodnutí, zajišťujících jejich existenci. [Pavkovic 2004: 701] Pouze v takovémto případě je možné popřít právo většiny v mateřském státě a dosáhnout plné samostatnosti i s příslušným teritoriem.

V RROT existuje všeobecná shoda o podmínkách plynoucích pro nově vznikající státní jednotku. Ta by měla být schopna zajistit demokratickou organizaci společnosti, tj. zabezpečit stejná politická, občanská a sociální práva jako měl mateřský stát. Mělo by jí předcházet referendum na secesionistickém území. Jelikož *„výběr příslušnosti k dané státní jednotce by měl být svobodně proveden každým členem komunity. Dále je potřeba do rozhodování začlenit i nečleny secesionistické skupiny koncentrované na jí příslušejícím teritoriu. Jejich začlenění do nového státu bude jeho největší výzvou“* [Kaufmann 1998: 35-36].

⁷ Například Philpot, Tamir či Miller.

Kritika Remedial Right Only teorií

Jedním z hlavních cílů teoretiků RROT je vytvoření definice práva na secesi, které by bylo implementovatelné do mezinárodního právního řádu. Všeobecně je tato podskupina teoretických konceptů práva na secesi považována za uskutečnitelnější než PRT. Přesto je řadou odborníků kritizována za svou rigiditu. „*Remedial Right Only teorie jsou přístupnější [nežli Primary Right teorie], jelikož vycházejí z porušování základních lidských práv, která jsou zakotvena v Chartě Organizace spojených národů. Jsou s ní kompatibilní, ale Charta je k možným secesionistickým tendencím velkorysejší. Díky neukotvenému právu na secesi řeší mezinárodní právo příklad od příkladu. Nepokládá secesi za automaticky nelegální.*“ [Seymour 2007: 396]

Autoři RROT jsou často kritizováni za svůj postoj k právům národů na sebeurčení. Jejich obava, že by uznání národních skupin, jakožto výjimečných entit společenského a politického života s právem na vnější sebeurčení, vedlo k destabilizaci mezinárodního systému, se zdá být neoprávněnou. „*Obviňování secesionistů z krvavých konfliktů je chybné. Realitou je spíše klidné proběhnutí secese a následná násilná odpověď mateřského státu. Většinu konfliktů lze tedy označit za antisecesionistické.*“ [Wood 1981: 109]

1.2.4. Porovnání konceptů teorie secese

Společným znakem PRT je předpoklad, že právo na secesi je trvalé, nepodmíněné. Nevzniká jako reakce na vnější nepříznivé okolnosti, ale je přirozenou součástí výčtu základních svobod náležitých jednotlivci i skupinám. Ascriptive group teorie toto právo přisuzují národům, tj. společenským segmentům s vlastní kulturou, společnou historií, jazykem a sdíleným pocitem sounáležitosti. Silná kultura, jak ji charakterizovali Margalit a Raz, tj. skupina umožňující sebeidentifikaci jedince a ovlivňující jeho místo ve společnosti, je dostačující pro nároky na obývané území. Associative group teorie vycházejí ze svobody politické volby aplikované na měřítko státní jednotky, tj. svobodné rozhodnutí formovat vlastní stát. Secesionistická skupina nemusí mít společné charakteristiky, národní či kulturní uvědomění. Dostačující je sdílená touha po samostatné politické jednotce. Do této podskupiny PRT patří tzv. Pure plebiscite teorie přisuzující právo na secesi všem skupinám, majícím většinu nad daným územím. Ani RROT nepopírají existenci práva na secesi. Vzniká však až jako reakce na předchozí nespravedlnost. Je důsledkem nemorálního či neefektivního jednání

centrální jednotky vůči populaci žijící na secesionistickém území. Z tohoto důvodu se teoretici RROT nesnaží podrobněji charakterizovat povahu skupiny, mající právo na secesi. Stanovují pouze podmínky, které musí jeho vzniku předcházet. Na rozdíl od Ascriptive group teorií nepovažují národ za specifickou kulturní skupinu, automaticky disponující právem na vlastní stát. Nesouhlasí ani s Associative group teoriemi zdůrazněným principem většiny, který by dostatečně velké skupině umožňoval odtržení, pokud by disponovala většinou nad územím. Dle RROT ani historicky existující osídlení konkrétní národní skupiny ani přání většiny secesionistického území nejsou dostatečnými argumenty k narušení práva státu na integritu. Pro RROT je územní uspořádání státu jedním z pilířů, na kterých stojí jeho autorita, proto by jejich překreslení mělo být až mezním řešením.

RROT požadují omezení práva secese na obou úrovních tvorby práva, tj. domácí i mezinárodní. Nezpochybují potřebu kodifikovat právo na secesi v právním pořádku. Jeho podoba by však měla odpovídat dnešnímu rozložení sil v mezinárodním prostředí. Mělo by tedy být akceptovatelné pro státy, které jsou tvůrci nejen své vlastní legislativy, ale také určující povahu mezinárodních organizací. V právním řádu by měla existovat restriktivní opatření, která by znesnadňovala secesi. PRT, jak již bylo zmíněno, považují právo na secesi za přirozeně existující. I dle nich by mělo být zakotveno v ústavách zemí a měla by jím disponovat každá skupina, která odpovídá jimi stanoveným charakteristikám. PRT ve svých konceptech zohledňují především požadavky secesionistických hnutí. RROT se naopak přiklání spíše k pozicím, které v secesionistém konfliktu zastává stát.

PRT jsou kritizovány pro svou normativnost a malý přínos k vzniku humánní a efektivní mezinárodní odpovědi na secesionistické konflikty. Tyto koncepty byly vytvořeny pro ideální podmínky, a proto nejsou, dle celé řady kritiků, schopny vzít v potaz současnou podobu mezinárodního společenství a všeobecně přijímaný koncept státní moci. Selhávají v rozpoznávání praktické i morální role státu a nedostatečně reflektují institucionálně ukotvené postavení státu, jakožto tvůrce právního řádu. Dle svých kritiků, jsou v rozporu se základními principy teritoriální integrity státní jednotky a mohly by vést k destruktivnímu jednání jednotlivých jeho subsegmentů. Možný reálný přínos této skupiny konceptů teorie secese je zpochybňován právě kvůli nesouznění se současnou podobou mocenského rozložení sil ve světě. „*Normativní teorie secese nenabízejí právo na secesi identické se současnou podobou morálky akceptované mezinárodním prostředím, ale předpokládají jeho celkovou změnu.*“ [Kaufmann 1998: 31] RROT se zdají být v porovnání s PRT životaschopnějšími

v dnešním mezinárodním prostředí. Ve svých konceptech více zohledňují jeho možnou reakci na secesionistické pokusy. Rozdíl je způsoben samotným přístupem odborníků jednotlivých škol k teoretizaci secese. Zatímco autoři PRT si za jeden ze svých cílů kladou i změnu organizace mezinárodního prostředí v otázce secese, příznivci RROT si za jeden ze svých úkolů stanovili zařazení jejich konceptů teorie secese do dnes existujícího uspořádání světa. Nové koncepty teorie, představené v následující kapitole, vycházejí proto hlavně z historicky mladšího pojetí této problematiky, které by mohlo být úspěšnější v případné implementaci do stávajících politických struktur.

1.2.5. Další koncepty teorie secese

1.2.5. a. Seymourova alternativní teorie secese

Michal Seymour, kanadský politolog, představil alternativní pojetí secese v svém článku „*Secession as a Remedial Right*“, který byl publikován v roce 2007. Nazval jej Liberální politickou teorií secese. Vychází z obou historicky starších teoretických konceptů této problematiky, tj. PRT a RROT. Kombinuje jejich výstupy a pokouší se o vytvoření nového přístupu k secesionistickým tendencím spadajícím do rodiny RROT.

Seymour obdobně jako Ascriptive group teorie považuje národ za výjimečnou kulturní skupinu společenského života. „*Národy jsou specifickou entitou. Jsou garantem přežití unikátní kultury a výsledkem kulturní diverzity, již jsou i nejdůležitějším zdrojem.*“ [Seymour 2007: 400] Pojem národ definuje skrze „*populaci koncentrovanou kolem institucí umožňujících jejich sebe reprezentaci.*“ [Seymour 2007: 403] Ve své práci zdůrazňuje nejen identitu individua, jakožto určující morální hodnotu organizace politických jednotek, ale také svobody a práva kolektivu. Ty by měly přispět k vytvoření tolerantnějšího a nezávislejšího prostředí, než by poskytl pouhý součet morálek jednotlivců. „*Tolerance nutně vede k rozpoznání kulturní pestrosti. Politické instituce nejsou nikdy neutrální, protože jsou vždy ovládnuty většinou příslušné společnosti.*“ [Seymour 2007: 407] Pouze vzájemná akceptace napříč rozličnými národními segmenty konkrétního státu může vést k vytvoření plnohodnotné a demokratické společnosti. Právo na podíl na moci je přirozeným důsledkem práva na vnitřní sebeurčení, realizovaným skrze možnost určovat podobu politických institucí [Seymour 2007: 400]. Obdobně jako RROT Liberálně politická teorie secese odmítá přirozenou existenci práva na vnější sebeurčení. „*Je potřeba odmítnout primární právo na vnější determinaci*

národů, ideu absolutní suverenity a akceptovat princip vzájemného rozpoznání.“ [Seymour 2007: 409] Secesi chápe až jako extrémní podobu vnitřní politické emancipace, které by měly předcházet jiné kroky, snažící se zajistit její dosažení.

Seymour přisuzuje národu právo na vnitřní sebeurčení v rámci státu. Tento fakt vychází ze samého základu všech teorií secese, tj. liberalismu. Také pro něj je popření tohoto práva dostatečným důvodem pro uznání nároků na secesi. Pro politický liberalismus není společnost pouze souhrnem jedinců, ale akcentuje existenci komunit. Demokratická zřízení jsou postavena na konsenzu všech zainteresovaných stran, který hraje důležitou roli nejen pro jednotlivé účastníky politického procesu, ale i v jejich postavení ve společnosti [Seymour 2007: 411]. Státy disponují právem na teritoriální integritu, ale všechny skupiny mají možnost se odtrhnout od centrální politické jednotky, jestliže jim nebyla poskytnuta dostatečná politická reprezentace zajišťující plné vnitřní sebeurčení. Dle Seymoura politický liberalismus umožňuje vytvoření institucionálního konceptu, zahrnujícího do mezinárodního právního řádu i občany.

Obdobně, jako všechny dříve prezentované teorie secese, klade i její politicky liberální podoba před secesionistická hnutí řadu podmínek, jejichž naplnění předchází úspěšnému odtržení obyvatel a jejich území. Nejdůležitějším z nich je zajištění práv na daném teritoriu nově vzniklým menšinám. Seymour se ve své koncepci snaží ukázat, že RROT neomezují právo secese na případy vzniklé na základě historické nespravedlnosti, porušování lidských práv či neoprávněné anexe, ale také pokud jsou porušovány politické svobody dané skupiny. Nenaplněný princip reprezentace či práva na vnitřní sebeurčení jsou dostatečnými důvody k územní desintegraci.

1.2.5. b. Deliberativní koncepce secese

Stéphane Courtois, autor deliberativní teorie secese, představuje další variantu RROT. Ve své koncepci akcentuje důležitost morálně ospravedlnitelných důvodů k secesi a nezbytnost existence politických mechanismů a institucí napomáhajících k vypořádávání se s tou problematikou. Na rozdíl od klasických RROT neurčuje v předstihu, které jsou morálně únosné podněty pro secesionistické snahy. „*Úkolem samotných členů secesionistických hnutí je přesvědčit domácí prostředí i mezinárodní hráče o opodstatnění svých požadavků.*“ [Courtois 2004: 817] Škálu možných příčin pro úspěch secese rozšiřuje o

nedostatečnou ochranu ekonomických a kulturních zájmů skupiny, nerovnocenné zastoupení v politickém životě a systematické nerozeznání národa a jeho práva na stát [Courtois 2004: 819]. Obdobně jako Ascriptive teorie pokládá národ za ojedinelou kulturní skupinu s výjimečnými právy. Secese je, dle Courtoise, podmíněna dodržením šesti principů. Zaprvé se bude týkat národní menšiny, tedy skupiny, která se jako národ vnímá a je tak i vnímána. Zadruhé, její požadavky na teritorium musí být legitimní. Zatřetí, akt secese nevyprovokuje vznik menšin na secesionistickém území, jejichž identita by byla nekompatibilní s identitou odtrhující se populace, tj. zamezení vzniku enklávy. Dále, nebudou členové či příslušníci dané skupiny ponecháni mimo hranice nového politického útvaru. Zapáté, mateřský i nově vzniklý stát budou života schopni. A secese vznikla na základě neřešitelných rozdílů v identitě většiny a emancipující se menšiny. [Courtois 2004: 830]

Deliberativní koncepce secese se, dle svého autora, snaží o zachycení reálného vývoje společnosti, tj. „*zachycení politických zájmů států a mezinárodního prostředí postaveného na rigidním právním řádu*“ [Courtois 2004: 818]. Reakci nadnárodních struktur na konkrétní separatistické tendence by měla předcházet diskuze na poli domácí politiky. Mezinárodní organizace by se měly do řešení problémů, způsobujících secesi, vložit až po krachu pluralismu v dané společnosti. Přesto předpokládá ustanovení nezávislé nadnárodní platformy, která by se podílela na řešení problémů souvisejících se secesí [Courtois 2004: 829]. Sám autor této koncepce omezuje aplikovatelnost této teorie na přísně vymezené případy, kdy se secesionistická hnutí snaží odtrhnout od fungujícího liberálního státu. Právo na secesi se v deliberativní teorii týká pouze národních skupin, tedy „*společenství historicky územně koncentrovaných s vlastními více či méně vyvinutými politickými a ekonomickými institucemi, s vlastní kulturou a sdílenými tradicemi či jazykem*.“ [Courtois 2004: 825] Courtois ponechává otázku referenda na rozhodnutí aktérů konkrétní situace.

Deliberativní teorie secese patří do skupiny RROT. Společně s Ascriptive group teorií však akcentuje právo národa na sebeurčení a možnost secese by se měla týkat výhradně jeho [Courtois 2004: 832]. Obdobně jako Associative groupe teorie pokládá občanskou účast za podstatnou část procesu a respektuje politickou autonomii občanů [Courtois 2004: 833]. Diskuzi v rámci společnosti pokládá za důležitou politickou proceduru. Courtois se, dle svých slov, prostřednictvím ustanovení deliberativní podoby teorie secese snaží nabídnout nový flexibilnější pohled na tuto problematiku, který by více odpovídal kontextu současného rozložení moci.

1.2.5. c. Wellmanův hybridní model

Christopher H. Wellman představil svůj alternativní model secese v roce 1995. Ve svém konceptu teorie secese kombinuje některé prvky PRT a RROT s cílem vytvořit nový přístup k problematice. S Harry Beranem souhlasí v otázce práva secesionistického hnutí na teritorium. „*Stát může dokázat svůj nárok na území pouze na základě souhlasu obyvatel, pokud však všeobecný konsenzus chybí, stát nad ním automaticky ztrácí politickou moc.*“ [Wellman 1995: 152] Právo na secesi je i v jeho pojetí omezeno Beranem stanovenými podmínkami, tj. secesionistická skupina musí být dostatečně velká, secesionistické území nesmí vytvořit enklávu uvnitř mateřského státu nebo obsahovat jeho ekonomicky, kulturně či vojensky důležité oblasti [Wellman 1995: 152]. Tato práva však, dle Wellmana, nemohou být důležitější než základní liberální práva. Stát musí plně respektovat občanské svobody svých obyvatel. Autor se dále vymezuje vůči tzv. teologickému pojetí státu, které jej primárně definuje prostřednictvím jeho bezpečnostní funkce, tj. snahy zajistit svou vlastní vnitřní bezpečnost. Dle Wellmana, Beranovo pojetí, absolutizující možnost sebeurčení skupin, nabízí příliš mnoho svobody secesionistickým hnutím a teologický model je příliš restriktivní ve vztahu k možnosti svobodného určení politického směřování skupin [Wellman 1995: 149]. Kompromisem je využití tzv. hybridního modelu, který by umožnil secese pouze dostatečně velkým územně koncentrovaným komunitám za podmínky vzniku dvou zcela samostatně fungujících států [Wellman 1995: 161]. Problematika práva na sebeurčení úzce souvisí právě s charakterem skupiny a zbytkového státu a měla by být posuzována příklad od příkladu.

Hybridní model teorie secese přisuzuje uskutečnění práva na extrémní územní emancipaci pouze za podmínky, že vznik nového státního útvaru neohrozí mateřský stát. Ten musí být i nadále schopen existence. Nesmí být narušena jeho integrita, ale měl by být omezen jeho monopol moci. Jeho podoba by měla být transformována do role účastníka na soutěživém trhu mocenské politiky [Wellman 1995: 171]. Také Wellman se ve svých závěrech opírá o východiska liberalismus. „*Základní práva na sebeurčení lze popřít pouze v případě, že by jejich realizace popřela práva někoho jiného.*“ [Wellman 1995: 163]

2. Případové studie

Proces dekolonizace v Africe byl ukončen v polovině 70. let 20. století, přesto ani ustanovení nezávislých afrických národů nevedlo k vytvoření stabilní situace na kontinentu. „*Problém rozpoznání práva na svobodné sebeurčení obyvatel bývalých kolonizovaných území světovou komunitou existuje i po úspěšně dokončeném procesu dekolonizace. Pozornost se však odklonila od snah přemoci kolonialismus k pokusům zabránit jeho vnitřní podobě.*“ [Islam 1985: 211]. Velmocemi načrtnuté hranice neodpovídají etnickému, náboženskému a jazykovému rozložení skupin a snahy o jejich překreslení již zapříčinily mnoho konfliktů. V této části práce studované pokusy nejsou klasickými příklady secesionistických tendencí, tj. nejsou podmíněny kulturní diverzitou. Hlavním motivem pro vznik separatistických snah byla v případě Katangy ekonomická vyspělost regionu a s tím související snaha kontrolovat zdroje bohatství. Vznik jihoafrických bantustanů byl důsledkem politiky segregace různých rasových skupin. Secese černošských domovin byla centrálně řízenou akcí vytvořenou k zvýhodnění bělošské menšiny státu. Nejednalo se o iniciativu populace, obývající území aspirující k samostatnosti. Plánovaný vznik nezávislých mocenských jednotek byl politickým projektem instalovaným etniky evropského původu. Zařazením případových studií těchto atypických pokusů o secesi se tato práce snaží ukázat fenomén secese v jeho úplnosti.

2.1. Secese Katangy

Snaha získat samostatnost v konžské Katanze vznikla již v posledních letech belgické koloniální vlády. Smazání rozdílů mezi tímto regionem a zbytkem země nepřinesly ani boje proti evropské nadvládě a k jejich vyvrcholení došlo po zisku nezávislosti Konga v roce 1960 [Lemarchand 1962: 405].

2.1.1. Historie secesionistických tendencí v Katanze – vznik, motivy, průběh a ukončení

Snahy Katangy, jihovýchodního regionu dnešní Demokratické republiky Kongo, o nezávislost byly podmíněny nebývalým ekonomickým bohatstvím. Jedna z nejdříve osídlených částí země disponuje bohatými přírodními zdroji, především žádaným kobaltem a

uraniem [Lemarchand 1962: 405]. Kongo v celosvětovém měřítku v 60. letech produkovalo 60% těchto vzácných kovů, na nichž se samotná Katanga podílela 80%. Do celostátního rozpočtu přispívala Katanga od 20. let 20. století více než 50%⁸, avšak na základě centrálně řízené redistribuce finančních zdrojů zpět získávala pouze necelých 20% [Horowitz 1985: 256]. Nedostatečný podíl na teritoriem vyprodukovaném bohatství poměrně záhy způsobil deprimaci v řadách místního obyvatelstva, které se začalo vymezovat vůči státním autoritám, spravujícím zemi z hlavního města. *„Obdobně jako Baskové referovali k Španělsku jako krávké krmené Baskitskem, ale dojené v Madridu, i v Katanze existoval slogan: „Katanga – dojná kráva pro celé Kongo.“* [Horowitz 1985: 256-257].

Dalším důsledkem obrovského ekonomického rozvoje byla i silná imigrace z okolních provincií. V 60. letech měla Katanga pouze 1,7 milionu obyvatel představujících 13% konžské populace [Islam 1985: 212]. Nerovnováha mezi ekonomickým potenciálem a početností poměrně záhy vyprovokovala potřebu získat pracovní sílu z řad nekatanžských etnických skupin. *„Řídce osídlená Katanga nemohla vyhovět požadavkům rostoucího průmyslu.“* [Mwembu 1999: 484] *„...v důsledku čehož, bylo ve 20. letech 20. století potřeba dovážet pracovní sílu z okolních provincií, především z Kasaje. Nově vznikající těžařská centra jakými byly například Elisabethville, Jadotville, Kolwezi a další, začaly být osídlovány „cizinci“, především kmenem Luba. Ti byli obzvláště náchylní k evropskému vlivu a sociálním změnám...Jak v oblasti obchodu, tak v případě obsazování pozic v církevních institucích, poměrně záhy početně přečíslili domácí obyvatelstvo...odpovědí byl vznik nové „autenticky katanžské“ identity v řadách původní populace. Rozkol v rámci konžské společnosti tedy dosáhl nové úrovně.“* [Horowitz 1985: 255] Katanžané se již nevymezovali pouze vůči zbytku země, ale i části vlastní populace. Etnický partikularismus byl podpořen také silnou koncentrací průmyslu na jihu regionu, který byl ovládán původními katanžskými skupinami, především kmenem Lunda [Lemarchand 1962: 406]. Zpočátku rozdílným ekonomickým rozvojem motivovaná secese se v důsledku početné migrace kmene Luba změnila i v konflikt s etnickým podtextem. Obě skupiny pokládaly své nároky na katanžské území za oprávněné. Příslušnost ke kmeni byla stále hluboko zakotvena v identitě obyvatel, a to i navzdory silné urbanizaci provincie [Crowley 1963: 69]. Luba, osídlením mladší kmen, poměrně záhy početně přečísлил Lundu [Crowley 1963: 74]. Etnické rozdělení společnosti se promítlo i do politického uspořádání Katangy. Faktické rozdíly mezi obyvatelstvem pocházejícím

⁸ Dle jiných zdrojů se Katanga na tvorbě kongského hrubého domácího produktu podílela 80% viz. [Lemarchand]

z Katangy a Kasaje nejsou tak velké. „*Navzdory diverzitě kultur a jazyků je Kongo poměrně homogenní zemí.*“ [Crowley 1963: 68] Jsou pouze produktem politické hry.

Dalším důležitým segmentem katanžské společnosti byli Evropané. Podíl evropských osadníků byl v celostátním měřítku 1: 140, v Katanze byl 1:50 [Crowley 1963: 68]. Dominantní etnickou skupinou byli Belgičané. Přestože se nikdy zcela neidentifikovali s regionem, právě oni stáli na počátku secesionistických tendencí, v té době ještě belgickou koloniální správou řízené země. Jejich cílem bylo získat pro Katangu status autonomní provincie spadající přímo pod krále, tj. vymanit se z jurisdikce Konga. Nové politické uspořádání jim mělo zajistit výhradní kontrolu nad katanžskými zdroji bohatství. Začátek tohoto procesu se datuje do 20. let 20. století, kdy se jim v rámci probíhající decentralizace podařilo získat výjimečný politický status [Lemarchand 1962: 409]. Evropští osadníci se od počátku organizovali nezávisle na domorodém obyvatelstvu. Sdružovali se v nátlakových skupinách, snažících se ovlivňovat směřování průmyslu [Lemarchand 1962: 407]. Nejsilnější korporátní skupinou, dominující katanžské ekonomice, byla belgická Compagnie du Chémin de Fer de Bas Congo au Katanga, která byla zcela závislá na belgické technické pomoci [Lemarchand 1962: 405]. Proto od počátku závisela úspěšnost katanžské secese na podpoře Belgie.

Nově vzniklá etnická diverzita se promítla do politické situace provincie. Dvě dominantní politické strany kopírovaly společenské rozštěpení. Na jihu koncentrovaný kmen Lubu, považující sám sebe za jediného oprávněného politického představitel regionu, se v roce 1958 sdružil v politické straně CONAKAT (Confédération des Associations Tribales du Katanga) [Lemarchand 1962: 410]. Hlavní náplní jejího programu bylo docílit nezávislosti a získat plnou kontrolu nad regionem. Politický program byl otevřeně namířen proti původně kasajskému obyvatelstvu. Deprimované a v té době již ekonomicky slabší etnikum Lubu jasně deklarovalo politiku nespolupráce [Lemarchand 1962: 410]. CONAKAT se v roce 1959 sloučil s tzv. Union Katangaise, multirasovou platformou založenou bílými osadníky [Lemarchand: 410]. Jednalo se o reakci na ve stejném roce deklarovaný záměr Belgie opustit Kongo. Požadavkem nově vzniklého uskupení bylo zformování „*katanžského státu zcela v rukou katanžských obyvatel*“ [Lemarchand 1962: 410] s úzkou vazbou na bývalou koloniální velmoc. Tímto mělo být zajištěno naprosté vyloučení „*Nekatanžanů*“ z politického života.

Od roku 1960 se nevraživost mezi jednotlivými etniky zostřovala. Došlo k prohloubení konfliktu mezi oběma dominantními skupinami společnosti. Snahy o secesi se v budoucnu týkaly pouze jižní části Katangy, obývané kmenem Lubu. Došlo i k rozkolu v samotném CONAKATu, který ztratil podporu populace evropského původu [Lemarchand 1962: 412]. Ta zůstala loajální k bývalé domovině, tj. Belgii a i v politických akcích následovala jejího příkladu. Souboj o politickou moc nad Katangou získal novou dimenzi. *„Odborníci se shodují, že zápolení politických stran bylo nejvíce ovlivněno osobní antagonií jednotlivých jeho účastníků a konfliktem mezi představiteli církve a jejich odpůrci.“* [Lemarchand 1962: 411]

Krátce po zisku nezávislosti v červnu 1960 proběhla reforma politického systému Katangy, která favorizovala secesionistické politické strany. K moci se dostal CONAKAT v čele s Tshombem [Lemarchand 1962: 414]. Ten vzápětí po svém zvolení, 26. 6. 1960 zaslal týdenní ultimátum centrální konžské vládě [Lemarchand 1962: 414]. V něm požadoval větší podíl na moci pro provincii. Ta to odmítla jako *„snahu o vydírání“* [Lemarchand 1962: 414]. Důsledkem byl zásah federálních vojsk na území, který byl zahájen 5. 7. 1960 [Lemarchand 1962: 415]. Belgická vláda si v této době již byla vědoma své odpovědnosti vůči centrální vládě a důsledkům, které by úspěšná katanžská secese měla na mateřský stát. Odmítla tedy rozpoznat její nezávislost či jí poskytnou jakoukoliv pomoc. Katanga oficiálně vyhlásila svou nezávislost 11. 7. 1960 [Lemarchand 1962: 414]. Nikým neuznaný stát Katanga byl po necelém roce, na základě dohody mezi Tshombem a konžským prezidentem, opětovně zařazen do federálních struktur Konga.

Důvodů zapříčiňujících neúspěch katanžské secese byla celá řada. Jedním z nich byla absence podpory mezinárodního společenství. Tento fakt zpříčinily aktivity belgické těžařské společnosti, která podněcovaly secesionistické tendence. Prakticky od počátku konfliktu byly v regiony přítomny i belgické vojenské síly [Islam 1985: 213]. Opozice vůči katanžské nezávislosti proto zpochybňovala, že by deklarace nezávislosti byla vyjádřením přání většiny obyvatel tohoto regionu [Islam 1985: 213]. Podle mnohých se jednalo o hnutí poháněné externími silami [Islam 1985: 213]. Pro takto interpretované secesionistické tendence bylo těžké nalézt podporu v mezinárodních organizacích. *„Jako taková byla katanžská secese pokládána za nelegální většinou členů Organizace spojených národů.“* [Islam 1985: 213] *„Spojené národy, především tzv. „neutrální blok“, hájily jednotu Konga, tj. aby se Katanga o své bohatství dělila s chudšími sousedními provinciemi. Mělo by být zdůrazněno, že i Belgie a*

Spojené státy americké se přikláněly k tomuto postoji. Žádný stát, ani Belgie, nikdy neuznaly nezávislost Katangy.“ [Crowley 1963: 77] Západní mocnosti také hrály důležitou roli v potlačení katanžské secese. Především Spojené státy americké byly iniciátorem nasazení tzv. mírových sil OSN [Crowley 1963: 217]. Obávaly se o budoucí politické směřování Katangy. Existovaly ospravedlnitelné pochybnosti, že by toto etnicky roztržštěné území nebylo schopno nastolit režim liberální demokracie. Antagonismus dvou hlavních etnik již dosáhl takové úrovně, že by případná nezávislost pravděpodobně vedla k porušování práv nově vzniklých menšin, tj. porušení práva na vnitřní sebeurčení. V lednu 1961 reprezentant USA při Radě bezpečnosti OSN řekl: *„Katanžský parlament je roztržštěnou organizací složenou pouze z 25 z celkových 60 stanovených členů a jedné etnické skupiny, podporující současný režim...představují méně než jednu polovinu obyvatel provincie“* [Lemarchand 1962: 414]. Naprosto chyběla reprezentace severní části provincie.

Velmocí se bály vlivu separatistických tendencí na stabilitu celé země, tj. dominového efektu, který by následoval uznáním samostatnosti jedné z konžských provincií. *„Rozpoznání legitimacy katanžské secese by podpořilo podobné tendence na území celého Konga. Postkoloniální ustanovení, z centra řízené federace, čelilo v Kongu vzniku konkurenčních pokusů o uchopení politické moci v jednotlivých provinciích. Například Albert Kaloni deklaroval nezávislost „těžařského“ státu, oblasti sousedící s Katangou.“* [Islam 1985: 213]. Inspirována katanžským příkladem se o vyhlášení nezávislosti pokusila i sousední provincie Jižní Kasai. Na pozadí probíhající Studené války byl dalším důvodem boj o vliv nad Afrikou, který se odehrával mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Cestou jak zabránit možné penetraci „východní mocnosti“ do záležitostí Konga byla silná federální vláda. *„Ta [penetrace] nebude možná, dokud bude území Konga kontrolováno neokolonialistickými silami.“* [Lemarchand 1962: 414]

Hlavní důvodem neuznání nároku na osamotnění byl význam katanžské ekonomiky pro celé Kongo. Její odtržení by negativně ovlivnilo existenci zbytku státu. Bylo zřejmé, že největší země střední Afriky by nebyla bez Katangy, srdce svého hospodářství, schopna přežít. *„Kongo nemohlo doufat, že by se bez Katangy stalo ekonomicky životaschopným národem.“* [Crowley 1963: 68] Vojenská síla regionu také neodpovídala ekonomickým zdrojům Katangy, proto federální autority poměrně snadno potlačily snahy o její odtržení. *„Armáda byla schopna vytvořit kompletní blokádu secesionistické části, která ji odstříhla od zdrojů vnější pomoci.“* [Islam 1985: 212]

2.1.2. Aplikace konceptů teorie secese na příklad Katangy

Žádná z dříve prezentovaných teorií secese by neuznala nároky Katangy na osamostatnění. Pro Ascriptive group teorie neodpovídala skupina usilující o secesi jimi nastaveným kritériím, tj. nejednalo se o národ. Etnické uvědomění a pokusy o zformování národa byly pouze symptomy ekonomiky, které se nezakládaly na hlubší, historii vytvořené identitě. I v případě aplikace výstupů Associative group teorií nenaplnuje Katanga jednu z hlavních podmínek. Prosecesionistické části populace chyběla potřebná většina nad územím. Rozhodnutí o odtržení nebylo demokratickým konsenzem všech obyvatel provincie, ale jednostranným rozhodnutím v té době politicky dominantního kmene. Remedial Right Only teorie nároky na samostatný stát Katanga zcela zavrhuje. Secesionistické hnutí se nejen nedočkalo podpory mezinárodního prostředí, ale také vedlo ke vzniku dominového efektu, tj. perverzním iniciativám. Z hlediska obou hlavních teoretických konceptů teorie secese, PRT a RROT, bylo neakceptovatelné narušení fungování zbytkového mateřského státu. Nový státní útvar by také pravděpodobně nenaplnil jednu z hlavních podmínek, společnou všem teoriím secese, na vytvoření lepšího politického zřízení než bylo to původního státu. Nebylo by pravděpodobně schopno zajistit stejná práva všem svým obyvatelům a ochránit na svém území nově vzniklé menšiny, tj. vytvořit plnohodnotnou liberální demokracii. V případě Katangy se politická realita a reakce většiny aktérů shodovaly s výstupy jednotlivých teorií secese.

2.2. Jihoafrické bantustany

2.2.1. Okolnosti vzniku jihoafrických bantustanů a jejich fungování

Uskutečnění projektu plně samostatných bantustanů bylo stěžejní pro hlavní ideu vlády apartheidu po roce 1948 o odděleném vývoji dvou nejdůležitějších segmentů jihoafrické společnosti [King, McCuske 2007: 6]. Snahy o vyloučení černošské populace z politického života, ústící ve zřízení „nezávislých“ domovin, mělo své kořeny již v koloniálním období. Do začátku 20. století se evropskému obyvatelstvu postupně podařilo ovládnout celé území dnešní Jihoafrické republiky. Nejednost této části populace, která byla složena ze dvou etnicky rozdílných skupin, tj. potomků nizozemských a britských kolonizátorů, neměla vliv na její chování vůči černošské většině. Počátky snah o jejich segregaci se nachází v tzv. Capetownském modelu ústavy, která byla postavena na důsledném vyloučení Afričanů z politického a církevního života komunity, které byly základními pilíři občanské participace [Study Commission 1981: 34]. Po vzniku samostatné Jihoafrické republiky v roce 1910 se důsledné oddělení založené na příslušnosti k rase stalo politickým programem mocensky silnější bělošské populace. Černošská většina byla celou řadou zákonných opatření důsledně zbavena možnosti ovlivňovat podobu politických struktur jejich mateřské země. Byla zbavena základních lidských a občanských práv, možnosti volit či užívat přírodní zdroje. V roce 1913 byl centrální vládou přijat tzv. Native Land Act, který původnímu obyvatelstvu zakazoval vlastnit půdu mimo neúrodné rezervace⁹ [Study Commission 1981: 148]. Jeho uzákoněním se 90% půdy nacházelo v rukou obyvatel evropského původu. V roce 1936 došlo k jeho novelizaci. Byl vydán tzv. Native Trust & Land Act [Study Commission 1981: 148], který zvětšoval rozlohu černochoy obývané půdy na 14%.

Zlom ve vývoji vztahů dvou nejsilnějších částí jihoafrické společnosti přinesly volby v roce 1948. [King 2007: 583] Vítězství búrské Národní strany mělo za následek institucionalizaci rasismu do politického systému země. Rezervace byly prezentovány jako překážka ve vývoji státu a soužití s početně větší černošskou komunitou bylo považováno za neslučitelné s nastolením nováorganizace jihoafrické společnosti. [King 2007: 583] V roce 1955 byla vydána vládní zpráva, která projekt nezávislých, ryze černošských oblastí

⁹ Rezervace byla území, na kterých byla koncentrována černošská etnika již od 19. století. Obdobně jako později ústavně zakotvené bantustany i ony byly politickým projektem bělošské populace. Lze je považovat za ideové předchůdce v 70. letech vzniklých domovin.

ospravedlnila ochranou specifické kultury. „Byla založena na snaze uchovat kulturní dědictví evropské civilizace, která by se rozplynula, ještě předtím než by kvůli absenci diskriminace zmizel poslední Evropan.“ [King 2007: 583] Dalším argumentem byla domnělá neschopnost afrického obyvatelstva akceptovat moderní hodnoty společnosti západního typu [Jones 1999: 603]. V roce 1959 byl přijat tzv. Bantu Self- Government, který utvořil institucionální síť pro budoucí nezávislé státy, tj. bantustany [King 2007: 583]. Oficiálně rozpoznával osm černošských národních skupin s právem na vlastní stát [King, McCuske 2007: 7]. Ty měly být založeny na důsledné územní segregaci.

K realizaci bantustanů přistoupila vláda Jihoafrické republiky až v 70. letech 20. století. V roce 1970 byl přijat tzv. Bantu Homelands Citizenship Act, díky němuž se všichni Afričané stali občany jednoho z bantustanů [Study Commission 1981: 157]. Stalo se tak na základě jejich etnické či kmenové příslušnosti. Proces zisku nezávislosti byl prováděn ve třech stádiích [Study Commission 1981: 153]. Prvním krokem bylo vytvoření národních politických institucí. V jejich čele stáli tradiční kmenoví vůdci, kteří disponovali pouze omezenou mocí v předem určených oblastech politiky. Následně byla vytvořena plnohodnotná samospráva. Úzký okruh kolem bývalých náčelníků se transformoval do vlády konkrétní domoviny. Došlo k rozšíření a zefektivnění administrativy. Systém získal podobu parlamentarismu, ve kterém byla jedna část jeho členů volena přímo, zatímco druhá byla jmenována legislativními autoritami. „Modelem byl existující systém náčelníků a rad, který byl následně transformován do nových administrativních orgánů a částečně volených sněmů.“ [Study Commission 1981: 154] V této fázi si jihoafrická vláda stále zachovávala přímou kontrolu nad bezpečnostní a ekonomickou politikou a zahraničními záležitostmi dané domoviny. Také měla právo vetovat jakékoliv rozhodnutí, které učinila vláda příslušného bantustanu. Posledním stadiem byla plná samostatnost a nezávislost na Jihoafrické republice. Ústavní vývoj byl tedy vždy řízen orgány původní mateřské, jihoafrické vlády. V roce 1974 vydalo ministerstvo informací následující prohlášení: „Historií byla bílému národu určena role opatrovníka nad těmito černošskými národy. Současná vláda čelí nejen morální povinnosti respektovat a chránit etnickou jedinečnost každé skupiny, ale také obtížnému úkolu připravit každý národ na naplnění práva na sebeurčení. Tyto povinnosti stále tvoří nejdůležitější část vládní politiky odděleného rozvoje. Jím je černošský lid považován za potencionální samostatné národy, vyvíjející se etno-politická společenství, která již ušla dlouhou cestu k sebeurčení.“ [King, McCuske 2007: 7 -8] Každý bantustan měl tedy reprezentovat jeden z důležitých původních etnik obývajících území Jihoafrické republiky.

Tento proces byl navržen pro deset domovin¹⁰, nezávislosti však dosáhly pouze čtyři z nich – v roce 1976 jako první Transkei, o rok později Bophuthatswanam, v roce 1979 Venda [Study Commission 1981: 154] a v roce 1982 Ciskei [King, McCuske 2007: 6]. Jejich samostatnost byla však podle řady odborníků uznatelná pouze v rámci „*abstraktních kritériích suverenity, jak je akceptuje mezinárodní právo*“ [Study commission 1981: 154]. Disponovaly tedy „*pevně stanovenými hranicemi, populací pod ně spadající a vládou efektivně kontrolující teritorium*“ [Study Commission 1981: 154]. Bantustany nikdy nedosáhly plné autonomie v určování svého ekonomického, politického či společenského vývoje. Také se nikdy nedočkaly mezinárodního uznání. Již v prvních letech vlády Národní strany čelila jihoafrická vláda celé řadě restriktivních opatření odsuzujících její rasovou politiku [Ramutsindela 2007: 31].

Politika tvorby bantustanů zahrnovala i velký přesun obyvatelstva. Miliony černochů byly nedobrovolně přestěhováni na území, k nimž neměli žádné vazby. Zákonně byl omezen jejich počet v tzv. společných oblastech, tj. části země, která byla přisouzena bělošské populaci [King, McCuske 2007: 6]. Až na výjimku Transkei, který nejvíce odpovídal historickému teritoriu kmene Xhosa, byly bantustany složeny z několika na sebe nenavazujících teritorií, které se lišily velikostí i tvarem. [Study Commission 1981: 148]. Například KwaZulu, bantustan vytvořený pro kmen Zulu, se v roce 1975 skládal z více než 48 částí [Study Commission 1981: 148]. Rozmístění bantustanů na území Jihoafrické republiky bylo politickým kalkulem. Rozkládaly se sice na neúrodné půdě, ale dostatečně blízko strategicky důležitých ekonomických center tzv. společných oblastí. Sloužily tedy jako zdroje pracovní síly pro vyvíjející se jihoafrický průmyslový sektor. Například v případě Transkei v 80. letech 20. století pracovalo více jeho obyvatel mimo hranice vlastního státu než uvnitř nich. Více než dvě třetiny produktivní populace působilo jako námezdní pracovní síla či dočasní migranti na přilehlých bělošských teritoriích. [Study Commission 1981: 149] „*Do jisté míry, tak bantustany sloužily jako odkladiště Afričanů nepotřebných pro rozvoj průmyslových sektorů ekonomiky.*“ [Study Commission 1981: 149]

Neobhospodařovatelná vlastní půda i odliv potencionální výtěžku schopné části společnosti se záhy promítly do ekonomické situace jednotlivých domovin. Těm se nikdy nepodařilo dosáhnout plné nezávislosti na jihoafrické vládě. Jí načrtnuté striktní rozdělení na

¹⁰ Transkei, Bophuthatswana, Venda, Ciskei, Gazoukulu, Lebowa, Qwaqwa, KwaZulu, KaNgwane a Ndebele. Gazoukulu a Lebowa dosáhly druhého stádia zisku nezávislosti v roce 1972, Qwaqwa v roce 1974 s KwaZulu v roce 1975. KaNgwane a Ndebele dovršily pouze první stadium, a to obě v roce 1975. [? 1985: 154]

bělošské průmyslově aktivní a černošské čistě zemědělské oblasti selhalo. „*Bantustany nebyly schopny se sami uživit a byly nuceny dovážet potraviny z farem v tzv. společných oblastech.*“ [Study Commission 1981: 152] I přes zisk nezávislosti pokračovala jejich závislost na hmotné pomoci z Pretorie. Ani jeden z nich nebyl schopen sestavit vyrovnaný rozpočet bez asistence a finanční pomoci centrálních autorit. Reakcí na neúspěch byly politické akce jihoafrické vlády. Ta se snažila pomoci lokálním vládám v organizaci jejich vlastní ekonomiky [Study Commission 1981: 1952]. Otázkou je, zda-li toto jednání nebylo způsobenou touhou zefektivnit bantustanské autority, a tím je legitimizovat nejen v očích jejich obyvatel, ale i mezinárodního prostředí [Study Commission 1981: 1952]. Nikdy se nepodařilo zpřetrhat ekonomické vazby mezi jednotlivými územími a národy dnešní Jihoafrické republiky.

Jedním z dalších problémů bývalých bantustanů byla jejich přelidněnost. Zhruba polovina obyvatel dnešního jihoafrického území žila na pouhých 10% jejího teritoria [Study Commission 1981: 149]. Tento fakt se promítl i do neefektivnosti lokálních politických systému, které se nikdy nestaly relevantními partnery bělošských autority. Ty se spokojily s relativně poklidným, a však stagnujícím vývojem v domovinách. „*Přestože političtí představitelé bantustanu odmítali ústavně zakotvený rasismus, jejich postoj k oddělenému vývoji se lišil.*“ [Study Commission 1981: 157] Boj za rovné postavení černošského obyvatelstva se z tohoto důvodu z počátku odehrával především v tzv. společenských oblastech. Představitelům bantustanů chyběla možnost politické volby mezi multirasovou Jihoafrickou republikou a segregací [Study Commission 1981: 157]. Radikální odpůrci apartheidu se koncentrovali v organizacích, jakou byl Africký národní kongres, po roce 1994 nový vládnoucí subjekt, či Panafrický kongres [Study Commission 1981: 157]. Deprivace z nedostatečné politické spoluúčasti v pozdější době rostla. Na konci 80. let se i občané obývající území bantustanů účastnili bojů usilujících o svržení apartheidní vlády. Vymezili se vůči autoritami navrženým identitám. V roce 1990 se vrcholící nespokojenost projevila skrze vojenské převraty v Ciskei a Venda a oficiální spolupráci s nově zvoleným předsedou Afrického národního kongresu, Nelsonem Mandelou [www.sahistory.com]. Ve stejném roce jihoafrická vláda přiznala neúspěch s projektem domovin, které se opětovně staly integrální součástí jejího území [www.sahistory.com].

V roce 1993 došlo k reorganizaci regionálních hranic [Ramudsindela 2007: 44]. Byla zřízena speciální komise, tzv. National land Committee, která dohlížela na rovný přístup

všech obyvatel k půdě [Ramudsindela 2007: 44]. Hlavní náplní její práce bylo zajištění spravedlivé redistribuce půdy, reformy vlastnických práv a nové legislativní zakotvení restituce. Obyvatelé bantustanů také získali zpět všechna občanská a politická práva, která mohli v roce 1994 uplatnit v prvních multirasových volbách. Přesto se řada odborníků domnívá, že i po více než 17 letech od pádu systému apartheidu zůstává existence bantustanů součástí politické reality. *„Bývalé jihoafrické domoviny byly oficiálně znovu začleněny, ale i dnes jejich koncept přežívá. Pro většinu lidí žijících na těchto velkých teritoriích nezměnil zisk politických svobod jejich tristní ekonomickou situaci.“* [King, McCunske 2007: 6]

2.2.2. Nezávislost jihoafrický bantustanů a koncepty teorie secese

V první části práce byl příklad jihoafrických bantustanů charakterizován jako expulsion, tj. pokus o homogenizaci společnosti prostřednictvím překreslení hranic. Někdy je také označován jako secese prováděná proti právu na sebeurčení, tj. secese odporující přání odtrhující se skupiny. Nejedná se tedy o jednoznačný případ secese (, přestože se jedná o jednostrannou územní emancipaci). Jedná se však o zcela ojedinělé naplnění požadavku na zisk teritoriální nezávislosti, jehož studium je hojně zastoupeno v pracích odborníků, kteří se zabývají problematikou secese. Vznik jihoafrických domovin v některých hlediscích naplňoval jejich požadavky. *„Jen zcela výjimečně se stalo, že by nárokované území bylo skutečně pod úplnou kontrolou separatistů a to po delší období (několik let). Teprve tehdy totiž nastává situace, že by z pohledu mezinárodního práva mohla přicházet v úvahu mezinárodní uznání. Z celé plejády pokusů o ustanovení nezávislých států splňoval tato kritéria pouze Severní Kypr a paradoxně i jihoafrické bantustany Transkei, Ciskei, Bophuthatswana a Venda, které však představovaly skutečně nezvyklou formu separace – jejich území bylo totiž dobrovolně vyčleněno z teritoria státu, který je vlastnil. Jiný příklad tohoto typu skutečně nebyl do té doby znám a těžko se dá předpokládat, že by se ještě někdy v budoucnosti objevil.“* [Baar 2001: 90 – 91] Politickými autoritami řízená nezávislost čtyř jihoafrických domovin však není přijatelnou pro žádnou z v práci představených teorií secese. Jejich existence nesplnila základní požadavek po ustanovení demokratického a především plně samostatného státu. Proto nebyly ospravedlnitelné ani pro Ascriptive group teorie. Na jejich území koncentrované obyvatelstvo bylo uměle, politickými autoritami, rozděleno do domnělých národnostních skupin, které ve většině případů nedisponovaly charakteristikami, které národ definují. Jejich vznik byl důsledkem perverzní iniciativy jihoafrické vlády, která se opírala o politiku

apartheidu. Bantustany nesplňovaly ani podmínku politického konsenzu stanovenou Associative group teoriemi. Po 40 let byly otázky jazykových a etnických práv a pluralismu zneužívány k udržení režimu, který popíral základní lidská, ekonomická a politická práva. [Buchanan: 359] To vše ve jménu ochrany jedinečnosti jednotlivých etnických skupin. Pro teoretiky RROT „*příklad Jihoafrické republiky upozornil na to, jak může být v ústavě zakotvená segregace na základě sebedeterminace nebezpečná*“ [Buchanan: 359]. Požadavky, politice dominující bílé menšiny, které vedly k územní desintegraci, ukázaly „*smrtný efekt přerozdělovací-dobývací strategie*“ [Buchanan: 359]. Ta je příznivci RROT jednou z největších hrozeb příliš liberálního pojetí práva na secesi.

Závěr

Jednotlivé koncepty teorie secese, které byly hlavním předmětem této práce, jsou i po více než 30-ti letech pouze marginální oblastí politického myšlení. Lze argumentovat, že suverénní stát je stále dominantním aktérem politických vztahů, které určuje nejen na úrovni vlastní jednotky, ale je i tvůrcem pravidel mezinárodního prostředí. Přesto nejsou secesionistické tendence ani 50 let po úspěšné dekolonizaci většiny světa vzácným úkazem. Každý světový region, bez ohledu na jeho roli ve světové politice či ekonomickou sílu, čelí snahám o územní dezintegraci. Mezinárodní právní prostředí trpí absencí společného postoje k otázce secese. Při současném ukotvení práva na secesi, tzn. v situaci, kdy je omezeno nejen legislativními nařízeními, ale i prostou silovou výhodou centrální politické jednotky, kterou jako přímý účastník a spolutvůrce právního rámce disponuje, je neexistence komplexní teorie secese, dle celé řady politologů, také dluhem politické vědy.

V této práci představené koncepty teorie secese čerpají ze stejného myšlenkového jádra. Přesto ani liberalismus, který byl oním výchozím společensko vědním konceptem, nepomohl k vytvoření všeobecně akceptovatelné teorie secese. V závěru kapitoly, věnující se právě jednotlivým teoriím secese, se tato práce snažila o jejich porovnání a odkrytí základních rozporů dvou dominantních teoretických škol, tj. Primary Right a Remedial Right Only teorií. Ty se však neshodnou ani v odpovědi na jednu z výzkumných otázek této práce: Jak by měla být charakterizována secesionistická skupina, aby se jí podařilo úspěšně dosáhnout nezávislosti? Prostřednictvím studia vývojově mladších teoretických konceptů M.Seymoura, S. Courtoise a C. Wellmana však lze vysledovat existující příklon odborné veřejnosti k závěrům Remedial Right Only, které více odpovídají dnešní politické realitě. Lze si však povšimnout, že nejvýraznější odklon od této teoretické školy se objevil právě v charakteristice skupiny, která by mohla úspěšně dosáhnout zisku vlastní státní jednotky. Zkušenosti ze secesí, které úspěšně proběhly v minulosti, spíše odpovídají požadavkům Ascriptive group teorií. Odpovědí by mohlo být, že jediná secesionistická skupina, která by při současné podobě mocenského rozložení sil mohla vytvořit všeobecně akceptovatelný státní útvar, je národ.

Dominance myšlenkového vlivu Remedial Right Only teorií je patrna i v reakci, se kterou se secesionistické pokusy setkávají. Právo na secesi je zcela v duchu této školy širokou veřejností považováno za odvozené. Secese je možná na základě nápravy historické křivdy,

kteřou může být neoprávněné zabránění území či chybně načrtnuté státní hranice. Není akceptováno jako pouhý prostředek k dosažení nepodmíněných politických cílů. Secese, které se uskutečnily v posledních letech, ukazují, že mezinárodní prostředí secesi nezřídka podmiňuje dalším z požadavků Remedial Right Only – referendem. Nová státní jednotka tak musí mít nejen uznání vnějších autorit, ale i loajalitu vlastních obyvatel. Secese však stále zůstává okrajovým řešením problémů se sebeurčením skupin. I dnes je chápána jako možný destabilizační prvek, který by mohl vyprovokovat lavinu podobných akcí tzv. dominový efekt.

Tato práce si kládla za cíl potvrdit následující hypotézu: Politické subjekty volící secesi, tj. zřízení státní jednotky na základě unilaterálního rozhodnutí bez souhlasu centrální vlády, jakožto prostředku vedoucího k dosažení politických, sociálních či ekonomických cílů nemají (až) na výjimky při současné mocenské konstelaci šanci na úspěch. Případová secese Katangy potvrdila, že mezinárodní prostředí není nakloněno secesi, která je primárně způsobena ekonomickým zájmem. Případ Katangy ukázal nakolik je mezinárodní prostředí rigidní v možnosti překreslení státních hranic i jak rychle a jednotně jsou jeho aktéři schopni reagovat v potlačení těchto snah. Jihoafrické bantustany byly netypickým příkladem snah o redefinici územního uspořádání. Byly projevem morálně neakceptovatelného politického systému, který byl založen na segregaci ras. Jejich vznik není klasickou secesí, dle zastánců Remedial Right Only teorií, je však reprezentativním příkladem možného zneužití práva na secesi v pojetí Primary Right Only teorií, tj. pokud je právo na vnější sebeurčení pokládáno za přirozeně a nepodmíněně existující. Původním, v projektu bakalářské práce prezentovaným, záměrem bylo obě případové studie porovnat tzv. metodou komparace nejrozdílnějších případů. Pro účely aplikace výstupů jednotlivých teorií secese však lépe posloužila metoda dvou oddělených případových studií. Případové studie i výrazný příklon odborníků k závěrům Remedial Right Only teorií potvrzují hypotézu této práce. Ani mezinárodní prostředí, ani odborná veřejnost nejsou v současné době ochotni secese vnímat jako legální uskutečnění vnější emancipace skupin. Secese není efektivním prostředkem k sebeidentifikaci.

Seznam literatury a zdrojů

1/ Neperiodické

BAAR, Vladimír. 2001. „*Národy na prahu 21. století: Emancipace nebo nacionalismus.*“ Ostrava: Tilia, s. 416. ISBN 80-86101-40-1.

HOROWITZ, Donald L. 1985. „*Ethnic groups in conflict.*“ Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

PLECHANOVÁ, Běla. 2003. „*Úvod do mezinárodních vztahů.*“ Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. ISBN 80-86139-22-3.

ROMANCOV, Michael. 2004. „*Politická geografie.*“ In CABADA, Ladislav, KUBÁT, Michal. 2004. „*Úvod do studia politické vědy.*“ Praha: Eurolex Bohemia, s. 494 ISBN 80-86432-63-7.

2/Periodické

BERAN, Harry. 1984. „*A Liberal Theory of Secession.*“ Political Studies, No.32, s. 21 – 31.

BERAN, Harry. 1988. „*More Theory of Secession: A Response to Birch.*“ Blackwell Publishing: Political Studies, XXXVI, s. 316-323.

BIRCH, Antohny H. 1984. „*Another Liberal Theory of Secession.*“ Political Studies, No.32, s. 596-602.

BUCHANAN, Allen. 1991. „*Toward a Theory of Secession.*“ The University of Chicago Press: Ethics, Vol. 101, No. 2, s. 322-342.

BUCHANAN, Allen. 1992. „*Self-determination and the right to secede.*“ Journal of International Affairs 45, No. 2, s. 347-363.

BUCHANAN, Allen. 1997. „*Theories of Secession.*“ Blackwell Publishing: Philosophy and Public Affairs, Vol. 26, No. 1, s. 31-61.

BUCHANAN, Allen. 2004. „*Justice, Legitimacy and Self-Determination: Moral Foundations for International Law (Oxford Political Theory).*“ Oxford University Press, s. 520. ISBN: 0198295357 in Van CLEEMPUT, Geert. 2007. „*Allen Buchanan on Secession and Nationalism.*“ Conference Paper – Northeastern Political Science Associationa, s. 1 – 13.

COURTOIS, Stéphane. 2004. „*Démocratie délibérative et sécession.*“ Canadian Journal of Political Science, Vol. 37, No. 4, s. 811 – 838.

- CROWLEY, Daniel J. 1963. „*Politics and Tribalism in the Katanga.*” The Western Political Quarterly, Vol. 16, No. 1, s. 68-78.
- EVERWYN, Gerhard. 1962. „*Which Way in Katanga?*.” Oxford University Press: African Affairs, Vol. 61, No. 243, s. 149-157.
- GILOMEE, Hermann. 1995. „*Democratization in South Africa.*” Political Science Quarterly [online], Vol. 110, No. 1 : The Academy of Political Science.
- GONZE, Collin. 1962. „*Katanga Secession: The New Colonialism.*” Indiana University Press: Africa Today, Vol. 9, No. 1, s. 4-6 +12+16.
- HARVEY, William B, DEAN, W. H. B., „*The Independence of Transkei – A Largely Constitutional Inquiry.*” Cambridge University Press: The Journal of Modern African Studies, Vol. 16, No. 2, s. 189-220.
- HASTINGS, Stephen. 1962. „*The United Nations in Katanga.*” Oxford University Press: African Affairs, Vol. 61, No. 244, s. 191 – 200.
- ISLAM, Rafiqul M. 1985. „*Some Lessons from Katanga, Biafra and Bangladesh.*” Journal of Peace Research, No. 3, s. 211 – 221.
- JONES, Peris S. 1999. „*To Come Together for Progress: Modernization and Nation-building in South Africa’s Bantustan Periphery – the case of Bophuthatswana.*” Journal of Southern African Studies, Vol. 25, No. 4, s. 579-605.
- KAMANU, Onyeonoro S. 1974. „*Secession and the Right of Self-Determination: An O.A.U. Dilemma.*” The Journal of Modern African Studies, Vol.12, No. 3, s.355-376.
- KAUFMANN, Daniel. 1998. „*Right of Secession.*” Transaction Publishers, Society, s. 30-37.
- KING, Brian H. 2007. „*Developing KaNgwane: geographies of segregation and integration in the South Africa.*” The Geographical Journal, Vol. 173, No, 1, s. 13-25.
- KING, Brian H., MCCUSKER, Brent. 2007. „*Environment and development in the former South African bantustans.*” The Geographical Journal, Vol. 173, No.1, s. 6-12.
- LEMARCHAND, Rene. 1962. „*The Limits of Self-Determination: The Case of the Katanga Secession.*” American Political Science Association: American Political Science Review, Vol. 56, No. 2, s. 404-416.

MARGALIT, Avishai, RAZ, Joseph. 1990. „*National Self-Determination*.“ Journal of Philosophy, Vol. 87, No. 9, s. 439-461.

MWEMBU, Dibe dia. 1999. „*L'épuration ethnique du redressement des torts du passé*.“ Canadian Journal of African Studies/ Revue Canadienne des Études Africaines, No. 2/3, s. 483-499.

PATTEN, Alan. 2002. „*Democratic Secession from a Multiantional State*.“ Ethnicity, No. 112, s. 558-586.

PAVKOVIC, Aleksandar. 2004. „*Secession as Defence of a Political Liberty: A Liberal Answer to a Nationalist Demand*.“ Canadian Political Science Association: Canadian Journal of Political Science, Vol. 37, No. 3, s. 695-713.

RAMUTSINDELA, Maano. 2007. „*Resilient geographies: land, boundaries and the consolidation of the former bantustans in post-1994 South Africa*.“ The Geographical Journal, Vol. 173, No. 1., s. 43-55.

SEYMOUR, Michel. 2007. „*Secession as a Remedial Right*.“ Montreal: Montreal University. Dostupný z WWW: < <http://www.philo.umontreal.ca/>>.

WELLMAN, Christopher H. „*A Defense of Secession and Political Self-Determination*.“ Philosophy&Public Affairs, Vol. 24, No. 2, s. 142 – 171.

WOOD, John R. 1981. „*Secession: A Comparative Analytical Fraamework*.“ Canadian Journal of Political Science/ Revue canadienne de science politique. No. 1. s. 107-134.

3/ Dokumenty a diplomové práce

Study Commission on U.S. Policy toward Southern Africa (U.S.). 1981. „*South Africa: time Running Out: the report of the Study Commission on U.S. POLicy toward Southern Africa*.“ University of California Press, s. 517. [cit. 2006-05-20] Dostupný z WWW: < http://books.google.com/books?id=sq43lnbklEUC&dq=south+africa+1981&hl=cs&source=gb_s_navlinks_s> . ISBN 0520045475.

RIEGL, Martin. „*Typologie kvazi-států.*“ Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií, 2006. 139 s. Vedoucí diplomové práce doc. B. Hnízdo.

TOMZ, Michael. 1994. „*Political Obligation and Political Secession.*“ Harvard University, s. 29. [cit. 2006-05-20] Dostupný z WWW:

<<http://www.stanford.edu/~tomz/working/poloblig.pdf>>

4/ Internetové zdroje

South African History – official website. . [cit. 2006-05-20] Dostupný z WWW:<www.sahistory.com. > .

Seznam příloh

Příloha č. 1: Mapa Katangy (mapa)

Příloha č. 2: Jihoafrické bantustany (mapa)

Přílohy

Příloha č.1: Mapa Katangy (mapa)

Příloha č. 2: Jihoafrické bantustany (mapa)

